

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Παγκόσμιες Προκλήσεις και Συστήματα Αναλύσεων»

Η Τούρκικη Απειλή και η Διαχείριση Κινδύνων Ασφαλείας: Από την Κρίση των Ιμίων μέχρι Σήμερα

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Ειδίκευσης
«Διοικητική της διακινδύνευσης στην παγκόσμια πολιτική»

Γεώργιος Νάννος

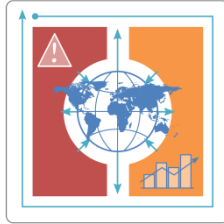
Τριμελής επιτροπή:
Αναπληρωτής Καθηγητής Ν. Κουτσούκης
Επίκουρος Καθηγητής Ε. Φακιολάς (ε)
Δρ. Π. Χουντάλας

(ε) – Επιβλέπων

Τελική έκδοση
Κόρινθος, 2019

UNIVERSITY OF THE PELOPONNESE
SCHOOL OF SOCIAL & POLITICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE & INTERNATIONAL RELATIONS

MASTER'S PROGRAMME IN
"GLOBAL RISKS AND ANALYTICS"

The Turkish Threat and Security Risk Management: From the Imia Crisis to the Present

*Master's dissertation specializing in
"Risk management in global politics"*

George Nannos

Committee:

Associate Professor N. Koutsoukis

Assistant Professor E. Fakiolas (s)

Dr. P. Chountalas

(s) – Supervisor

Final version
Corinth, Greece, 2019

Φύλλο αξιολόγησης

Η διπλωματική εργασία με τίτλο «Η Τούρκικη Απειλή και η Διαχείριση Κινδύνων Ασφάλειας: από την κρίση των Ιμίων μέχρι σήμερα» του Γεώργιου Νάννου αξιολογήθηκε από τη τριμελή επιτροπή, τόσο ως προς τη ποιότητα του κειμένου, όσο και ως προς τη ποιότητα της προφορικής παρουσίασης και υπεράσπισης της διπλωματικής εργασίας ενώπιον ακροατηρίου.

Η διαδικασία αξιολόγησης της διπλωματικής εργασίας ολοκληρώθηκε τη 02/11/2019 με γενική επίδοση:

Καλώς

Λίαν Καλώς

Άριστα

Τα μέλη της τριμελούς επιτροπής:

1. Αναπληρωτής Καθηγητής Ν. Κουτσούκης
2. Επίκουρος Καθηγητής Ε. Φακιολάς
3. Δρ. Π. Χουντάλας

Abstract

The thesis attempts, through the case study of the Imia crisis in 1996 and other low-intensity crises that have followed, to present date, to identify the major security risks arising for Greece. It also delineates the most important security risks in a Risk Matrix and in one of them, it is made an attempt to provide indicate control actions. Aim is decision makers and crisis managers in Greek foreign and defense policy to carry out appropriate preparations (both in mechanisms and procedures) for risk management with a focus on reinforcing Greek deterrence against the Turkish threat. The approach is interdisciplinary as it seeks to reconcile concepts of international relations and risk theory, which are exploited in parallel with case studies of the Greek-Turkish crises to extract and rank the most important security risks.

Keywords: Turkish Threat, Security Risk Management, Imia Crisis, Risk Matrix

Περίληψη

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία προσπαθεί, μέσα από τη περιπτωσιολογική μελέτη της κρίσης των Ιμίων του 1996 και άλλων κρίσεων χαμηλής έντασης που επακολούθησαν μέχρι σήμερα, να εντοπίσει τους κυριότερους κινδύνους ασφάλειας που προκύπτουν για την Ελλάδα. Επίσης, γίνεται οριοθέτηση των σημαντικότερων κινδύνων ασφάλειας σε μήτρα κινδύνων και σε έναν από αυτούς, γίνεται μία προσπάθεια ενδεικτικών ενεργειών χειρισμού. Ο στόχος είναι οι λήπτες αποφάσεων και οι υπεύθυνοι διαχείρισης κρίσεων στην ελληνική εξωτερική και αμυντική πολιτική να διεξάγουν την κατάλληλη προετοιμασία (τόσο σε μηχανισμούς όσο και σε διαδικασίες) διαχείρισης κινδύνων με έμφαση στην ενίσχυση της ελληνικής αποτροπής έναντι της τουρκικής απειλής. Η προσέγγιση είναι διεπιστημονική, καθώς προσπαθεί να συγκεράσει έννοιες των διεθνών σχέσεων και της θεωρίας της διακινδύνευσης, που αξιοποιούνται παράλληλα με περιπτωσιολογικές μελέτες των ελληνοτουρκικών κρίσεων για την εξαγωγή και κατάταξη των σημαντικότερων κινδύνων ασφάλειας.

Όροι κλειδιά: Τουρκική Απειλή, Διαχείριση Κινδύνων Ασφάλειας, Κρίση των Ιμίων, Μήτρα Κινδύνου (RISK MATRIX)

Πρόλογος

Η παρούσα έρευνα, σχετικά με την τουρκική απειλή είναι μία διαδικασία η οποία είχε ξεκινήσει από τα πρώτα χρόνια αποφοίτησης μου από τη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων το 2003. Στηρίζεται στην προσπάθεια να κατανοήσω και να μάθω τον εν δυνάμει αντίπαλο που μπορεί να αντιμετωπίσω στο πλαίσιο εκτέλεσης των καθηκόντων μου ως Μάχιμος Αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού. Πρώτος σταθμός αυτής της προσπάθειας ήταν η εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας μου το 2015, στη Ναυτική Σχολή Πολέμου, με θέμα « Η κρίση των Ιμίων το 1996. χρονολογική εξέλιξη αυτής όπως παρουσιάστηκε από τα ΜΜΕ και τους πρωταγωνιστές και πως επηρέασε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις». Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι ο δεύτερος σταθμός και είναι αποτέλεσμα μιας επίτονης προσπάθειας που ξεκίνησε το Φθινόπωρο του 2018 και εντάθηκε τους καλοκαιρινούς μήνες του 2019.

Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας αυτής, νοιώθω την υποχρέωση να ευχαριστήσω κάποιους ανθρώπους. Καταρχήν ένα μεγάλο ευχαριστώ στον Επίκουρο Καθηγητή κ. Ευστάθιο Φακιολά, που ως βασικός δρων στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα μας μεταλαμπάδευσε τις βασικές αρχές και θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων, αλλά και ως επιβλέπων Καθηγητής της παρούσας εργασίας με καθοδήγησε και μου έδωσε την ευκαιρία για περαιτέρω διερεύνηση της τουρκικής απειλής μέσω της διεπιστημονικής μελέτης αυτής. Ο ρόλος του ήταν κομβικός και η συμβολή του καθοριστική. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Αναπληρωτή Καθηγητή και Διευθυντή του Μεταπτυχιακού προγράμματος κ. Νικήτα Κουτσούκη και στο πρόσωπο αυτού το σύνολο του καθηγητικού προσωπικού για τις πολύτιμες γνώσεις και τα ερεθίσματα που μας έδωσαν στον τομέα των πολιτικών επιστημών και διεθνών σχέσεων. Επίσης το Διδάκτορα κ. Πάνο Χουντάλα για τις πολύτιμες συμβουλές και το υλικό που μου παραχώρησε ώστε να αξιοποιήσω την θεωρία και τα εργαλεία της Διακινδύνευσης στην εν λόγω μελέτη.

Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω ένα μεγάλο αριθμό Αξιωματικών του Πολεμικού Ναυτικού, τον Αντιπλοίαρχο Αλέξανδρο Λέτσιο ΠΝ, τρεις Ανώτατους Αξιωματικούς και ένα υπηρεσιακό στέλεχος του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας για την πολύτιμη βοήθεια τους, τις συζητήσεις επί του θέματος, την εκμυστήρευση των προσωπικών τους εμπειριών διαχείρισης των ελληνοτουρκικών καθώς και την καθοδήγηση τους, που αποτέλεσαν βασική πηγή έμπνευσης.

Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι ο ελάχιστος φόρος τιμής σε όλους αυτούς, τους

αθάνατους νεκρούς, που έδωσαν τη ζωή τους υπέρ Πίστεως και Πατρίδος, για την υπεράσπιση της εθνικής κυριαρχίας και αξιοπρέπειας του Ελληνικού Έθνους.

Τέλος, οφείλω να εκφράσω την απέραντη ευγνωμοσύνη μου και το μεγαλύτερο ευχαριστώ στην οικογένεια μου, τη γυναίκα μου και τα δύο παιδιά μου, για την αμέριστη κατανόηση, υπομονή και αδιάκοπη συμπαράσταση που επέδειξαν καθόλη τη διάρκεια της φοίτησής μου και κατά την εκπόνηση της εργασίας, όπως άλλωστε πάντοτε πράττουν σε κάθε πρόκληση στη ζωή μου.

Γεώργιος Νάννος, 13 Σεπτεμβρίου 2019

Περιεχόμενα

ABSTRACT	I
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	II
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	III
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	V
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	VI
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	VII
1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
2 ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	5
2.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ.....	5
2.2 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΙΝΔΥΝΩΝ	6
2.3 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ.....	8
3 ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΙΜΙΩΝ	13
3.1 ΕΠΑΝΑΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΑΠΕΙΛΗΣ.....	13
3.2 ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	15
3.3 ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΠΟΥ ΑΝΑΔΕΙΧΘΗΚΑΝ.....	19
4 ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΚΡΙΣΕΙΣ ΧΑΜΗΛΗΣ ΕΝΤΑΣΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΙΜΙΑ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ	22
4.1 Η ΚΑΤΑΡΡΙΨΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΑΧΗΤΙΚΟΥ F-16 ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΗΛΙΑΚΗ.....	22
4.2 Ο ΕΜΒΟΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΟΛΙΚΟΥ ΑΝΟΙΚΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΓΑΥΔΟΣ ΤΟΥ ΛΙΜΕΝΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ	24
4.3 Η ΣΥΛΛΗΨΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΕΒΡΟ	25
4.4 ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΠΟΥ ΘΕΤΟΥΝ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	27
4.5 ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΠΟΥ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΧΑΜΗΛΗΣ ΕΝΤΑΣΗΣ.....	28
5 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΙΝΔΥΝΩΝ	30
5.1 ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΣ	30
5.2 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΜΗΤΡΑ ΚΙΝΔΥΝΩΝ	32
5.3 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΕΝΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ.....	35
6 ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	38
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΗΓΩΝ	42
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	49

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1. Στατιστικά στοιχεία παραβατικότητας της τουρκικής αεροπορίας (Πηγή: ΓΕΕΘΑ, 2019).....	24
Πίνακας 2. Καταγραφή κινδύνων.....	30
Πίνακας 3. Κλίμακα πιθανότητας (Πηγή: Soldal et al., 2011).....	31
Πίνακας 4. Κλίμακα αντίκτυπου (Πηγή: Soldal et al., 2011)	31
Πίνακας 5. Ενδεικτική μήτρα κινδύνων.....	33
Πίνακας 6. Μήτρα κινδύνων.....	34
Πίνακας 7. Ενδεικτικός χειρισμός κινδύνου.....	36
Πίνακας 8. Πιθανές εκβάσεις χειρισμού.....	37

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 2.1. Διαδικασία διαχείρισης της διακινδύνευσης (Πηγή: ISO, 2018).....	7
Εικόνα 2.2. Διαδικασία διαχείρισης της κρίσης στο NATO (Πηγή: NATO, 2011).....	11
Εικόνα 2.3. Φάυλος κύκλος, κίνδυνος, κρίσεις, καταστροφές (Πηγή: Κουτσούκης και Χουντάλας, 2019).....	12
Εικόνα 3.1. Τούρκοι δημοσιογράφοι υποστέλλουν την ελληνική σημαία από την ανατολική Ίμια (Πηγή: Newsbeast, 2017).....	17
Εικόνα 3.2. Στρατιωτικός χάρτης της Τουρκίας που δείχνει ότι τα Ίμια ανήκουν στην Ελλάδα (Πηγή: Χριστογιαννάκης και Βλάσσης, 1996).....	19

1 Εισαγωγή

Στον 21ο αιώνα το κυρίαρχο χαρακτηριστικό του μεταψυχροπολεμικού κόσμου είναι οι νέες μορφές απειλών και κινδύνων για την εθνική ασφάλεια, που προέρχονται τόσο από εσωτερικούς όσο και από εξωτερικούς δρώντες ενός κράτους. Οι κίνδυνοι αυτοί δεν ανήκουν μόνο στο παραδοσιακό πλαίσιο των στρατιωτικών αντιπαραθέσεων. Χαρακτηρίζονται ως υβριδικοί ή ασύμμετροι καθώς μπορούν να έχουν δυσανάλογο αποτέλεσμα σε σχέση με τα χρησιμοποιούμενα μέσα και η εμφάνισή τους μπορεί να έχει απρόβλεπτο αντίκτυπο στα διάφορα γεωπολιτικά συστήματα λόγω της αλληλεπίδρασης αυτών (Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, 2015:27). Το άναρχο διεθνές σύστημα, σε συνδυασμό με το τρομοκρατικό χτύπημα στους δίδυμους πύργους της Νέας Υόρκης, την οικονομική κρίση που έπληξε το δυτικό κόσμο, την εκδήλωση της αραβικής άνοιξης, τα προστάγματα για ανεύρεση και αξιοποίηση πλουτοπαραγωγικών πηγών στη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου, την παγκοσμιοποίηση, το υπό διαμόρφωση περιφερειακό σύστημα διαμετακόμισης ενέργειας και η προσπάθεια ελέγχου των θαλάσσιων οδών, φανερώνουν ότι θα διανύσουμε μια περίοδο έντονου ανταγωνισμού και διεθνούς αστάθειας.

Γεωγραφία και ιστορία έχουν τοποθετήσει την Ελλάδα σε ένα υψηλής γεωπολιτικής αξίας σημείο, το οποίο όμως περιτοιχίζεται από εστίες κινδύνων, έντασης, και σύγκρουσης με αποτέλεσμα η εθνική ασφάλεια, υπό τη διευρυμένη έννοια, να γίνεται περισσότερο επιτακτική. Κάθε προσπάθεια χάραξης στρατηγικής και διαχείρισης κινδύνων ασφάλειας δεν μπορεί να περιορισθεί στα όρια της εξωτερικής πολιτικής και άμυνας, αλλά απαιτείται να επεκταθεί και σε κάθε πιθανό τομέα που μπορεί να συμβάλλει θετικά (Ντόκος, 2007), δίνοντας πρωταρχικό ρόλο στη διαχείριση των κινδύνων πριν αυτοί εκδηλωθούν.

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις τα τελευταία σαράντα πέντε χρόνια διακατέχονται από μία ιδιόμορφη παρατεταμένη συγκρουσιακή σχέση. Η όξυνση της σύγκρουσης αυτής εκδηλώνεται με θερμά επεισόδια και κρίσεις που ενίοτε ενέχουν μεγάλες πιθανότητες εμπλοκής σε πόλεμο (Μαυρίδης και Φακιολάς, 2002:134). Μετά την εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων στη Κύπρο και την παράνομη κατάληψη του βόρειου τμήματος αυτής, η Τουρκία υιοθέτησε μία αναθεωρητική πολιτική, έναντι της Ελλάδος, με σκοπό την αλλαγή των διεθνών συμφωνιών που οριοθετούν τις επικράτειες των δύο χωρών και την αλλαγή του

STATUS QUO της περιοχής του Αιγαίου και της ανατολικής Μεσογείου (Συρίγος, 2014). Σταθμός στην προσπάθεια αυτή της Τουρκίας είναι η κρίση των Ιμίων το 1996, καθώς η Τουρκία, για πρώτη φορά μετά το 1974, προχώρησε σε κατάληψη εθνικού εδάφους και εισήγαγε τη θεωρία των “γκρίζων ζωνών” στις διμερείς σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (Υπουργείο Εξωτερικών, 2018).

Οι διακρατικές σχέσεις και κατά επέκταση οι διεθνείς σχέσεις, παίζουν καθοριστικό ρόλο στην καθημερινότητα του ανθρώπου με δεδομένο ότι ο πληθυσμός του πλανήτη ζει σε ξεχωριστές γεωγραφικά οριοθετημένες πολιτικές οντότητες ή σε ανεξάρτητα κράτη των οποίων οι σχέσεις και οι επιλογές επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο ζωής μας (Jackson and Sorensen, 2006). Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και η τουρκική απειλή που εκδηλώνεται μέσω της αναθεωρητικής στάσης της Τουρκίας επηρεάζει τη ζωή των Ελλήνων πολιτών καθώς έχει άμεσο αντίκτυπο σε πολλές εκφάνσεις αυτής. Η ανάδειξη των κυριότερων κινδύνων ασφάλειας, η προετοιμασία, η δημιουργία κατάλληλου πλαισίου και μηχανισμού διαχείρισης αυτών λειτουργεί ως πολλαπλασιαστής ισχύος. Μέσα από τα ευρύτερα γνωστικά πεδία των διεθνών σχέσεων, που στην περίπτωση μας εξειδικεύεται στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και της διοικητικής της διακινδύνευσης στην παγκόσμια πολιτική, θα γίνει μία προσπάθεια ανάλυσης της τουρκικής απειλής έναντι της Ελλάδας καθώς και πως αυτή δύναται να εκφραστεί ως κίνδυνοι ασφάλειας, που είναι και το βασικό αντικείμενο της έρευνας μας. Οι εν λόγω κίνδυνοι ασφάλειας που προκύπτουν, αναλύονται με την αξιοποίηση κατάλληλων εργαλείων της διακινδύνευσης. Η ανάλυση και η διαχείριση κινδύνων ασφάλειας συνιστά ένα γνωστικό πεδίο, στο οποίο συναντιούνται ένα μεγάλο εύρος επιστημών, με αποτέλεσμα ο πυρήνας του παρόντος πονήματος να είναι διεπιστημονικός συγκεράζοντας αναλυτικά εργαλεία από τις διεθνείς σχέσεις, τη διακινδύνευση, τη στρατηγική θεωρία, τη διοικητική επιστήμη, την ψυχολογία και την ανάλυση της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής (Μικρός, 2014). Η δικιά μας προσπάθεια θα επικεντρωθεί κυρίως στις έννοιες των διεθνών σχέσεων και τα αναλυτικά εργαλεία της διακινδύνευσης (Risk Management).

Το κεντρικό θέμα του παρόντος πονήματος είναι η ανάλυση και η διαχείριση των σημαντικότερων κινδύνων ασφάλειας για την Ελλάδα, λόγω της Τουρκικής απειλής. Όπως οι κίνδυνοι αυτοί ανιχνεύονται και αναλύονται με βάση την περιπτωσιολογική μελέτη των κρίσεων των Ιμίων το 1996, καθώς και τις κρίσεις χαμηλής έντασης από τα Ίμια έως σήμερα. Η κεντρική θέση της εργασίας είναι ότι ο πιο σημαντικός κίνδυνος είναι η αμφισβήτηση της εθνικής κυριαρχίας της Ελλάδας στο Αιγαίο πέλαγος.

Με το παρόν πόνημα γίνεται μία προσπάθεια να καλυφθεί ένα κενό στην εγχώρια βιβλιογραφία σχετικά με τη διαχείριση των κινδύνων ασφάλειας. Ενώ γίνεται μια μεγάλη προσπάθεια από καταξιωμένους επιστήμονες των διεθνών σχέσεων και αρθρογράφους να αναλύσουν τη Τουρκική απειλή και την αναγκαιότητα χάραξης στρατηγικής εθνικής

ασφάλειας και από κάποιους άλλους να αναλύσουν τη διαχείριση κρίσεων στην ελληνική εξωτερική και αμυντική πολιτική (Λυμπέρης 1997, Παπαναστασόπουλος 2015), εξειδικευμένη προσπάθεια ανάδειξης της διαχείρισης των κινδύνων ασφάλειας, οριοθέτησης και ενδεικτικών τρόπων χειρισμού αυτών δεν υφίσταται. Η σπουδαιότητα της διαχείρισης κινδύνου έγκειται στην δυνατότητα που προσδίδει να μην εκδηλωθεί ο κίνδυνος του οποίου η εμφάνιση θα επιφέρει την κρίση (Χουντάλας 2018, Power 2007).

Σε ένα ευρύτερο επίπεδο, η έρευνα μας στηρίζεται στην ανάλυση δεδομένων που περιέχονται σε δευτερογενή βιβλιογραφία. Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν προέρχονται από ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία (έντυπη και ηλεκτρονική μορφή στο διαδίκτυο), στατιστικά στοιχεία των Υπουργείων Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών και τέλος από ανοιχτές πηγές πληροφοριών όπως είναι δημοσιεύματα ή άρθρα στον εθνικό και διεθνή τύπο. Η αναφορά σε συγκεκριμένες έννοιες είναι επιβοηθητική και επιβεβλημένη, ώστε να διευκρινίσουμε την οπτική γωνία από την οποία θα δούμε το θέμα μας τόσο από τη πλευρά των διεθνών σχέσεων όσο και από την πλευρά της διακινδύνευσης. Επιπλέον, μέσα από τις έννοιες της διακινδύνευσης και της διαχείρισης κρίσεων γίνεται μία προσπάθεια διαχωρισμού της διαχείρισης κινδύνων και της διαχείρισης κρίσεων και την ανάδειξη της σπουδαιότητας του πρώτου. Με την αξιοποίηση των περιπτωσιολογικών μελετών της κρίσης των Ιμίων και των κρίσεων χαμηλής έντασης από τα Ίμια έως σήμερα, προσπαθούμε να εντοπίσουμε τους κινδύνους που ελλοχεύουν για την ασφάλεια της Ελλάδος, ενώ με την αξιοποίηση των εργαλείων της διακινδύνευσης, όπως είναι η μήτρα κινδύνου (Risk Matrix), προσπαθούμε να τους οριοθετήσουμε αναλόγως του αντίκτυπου και της πιθανότητας εκδήλωσης τους.

Επιπρόσθετα μία σκοπιμότητα που εξυπηρετείται μέσα από αυτή τη μελέτη είναι η σύσταση Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας, με τη συνάρθρωση αυτού από μονάδες πολιτικού και στρατηγικού σχεδιασμού, με επικεφαλής καταξιωμένο απόστρατο ανώτατο Αξιωματικό ή Διπλωμάτη προερχόμενο από τις Ένοπλες Δυνάμεις, τα Σώματα Ασφαλείας ή το Διπλωματικό Σώμα, αντίστοιχα. Το εν λόγω όργανο θα είναι υπεύθυνο για την εισήγηση ενάσκησης, συντονισμού και παρακολούθησης της εθνικής στρατηγικής και πολιτική ασφάλειας, η οποία θα έχει χαραχθεί από κοινού από την πολιτική ηγεσία της χώρας. Η ύπαρξη του συμβουλίου αυτού, ανεξαρτήτως της επικρατούσας πολιτικής κατάστασης, θα εξασφαλίζει συνέχεια και συνέπεια στη διαχείριση κινδύνων ασφάλειας, ώστε αυτοί να μην εκδηλωθούν και οδηγηθούμε σε νέες κρίσεις ή και σε ένοπλη σύγκρουση. Εφόσον οι κίνδυνοι αυτοί εκδηλωθούν, τότε το ίδιο συμβούλιο, υπό τον Πρόεδρο της κυβέρνησης, θα χειρίζεται την κρίση και θα έχει συντονιστικό ρόλο για τους υπόλοιπους εμπλεκόμενους φορείς.

Βασικός περιορισμός στη μελέτη αυτή είναι ότι, λόγω της διαβάθμισης των στοιχείων που αφορούν τις κρίσεις και τα περιστατικά χαμηλής έντασης, θα αξιοποιηθούν αδιαβάθμητα στοιχεία μόνο από ανοιχτές πηγές. Με τον τρόπο αυτό γίνεται προσπάθεια μη διαρροής

πληροφοριών που δύναται να αξιοποιηθεί από οποιονδήποτε θέλει να επιβουλευτεί την εθνική ασφάλεια της Ελλάδας.

Η εργασία διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια, πέραν της εισαγωγής, ως ακολούθως:

- Στο *δεύτερο κεφάλαιο*, όπου αναπτύσσεται το πλαίσιο ανάλυσης με αναφορά στην έννοια της ασφάλειας και την προσπάθεια των διεθνολόγων να διατυπώσουν έναν διευρυμένο ορισμό ώστε να καλύψουν όλες τις δυνατές πτυχές αυτής ανάλογα με την εξέλιξη των πραγμάτων. Επιπρόσθετα γίνεται αναφορά στη διαχείριση των κινδύνων και κρίσεων με επισήμανση της θεμελιώδους διαφοράς αυτών.
- Στο *τρίτο κεφάλαιο*, όπου προσεγγίζεται η κρίση των Ιμίων το 1996, εν είδη περιπτωσιολογικής μελέτης και περιγράφονται οι κίνδυνοι που αναδεικνύονται από την εν λόγω κρίση.
- Στο *τέταρτο κεφάλαιο*, όπου γίνεται μελέτη περίπτωσης των κρίσεων χαμηλής έντασης από τα Ίμια έως σήμερα και αναδεικνύονται οι αντίστοιχοι κίνδυνοι.
- Στο *πέμπτο κεφάλαιο*, όπου γίνεται ανάλυση των κινδύνων ασφάλειας που έχουν προκύψει από τα ανωτέρω κεφάλαια, οριοθέτηση αυτών σε μήτρα κινδύνων και ολοκληρώνεται με ενδεικτικό χειρισμό ενός από τους πιο σημαντικούς από αυτούς.
- Στο *έκτο κεφάλαιο*, όπου γίνεται συζήτηση των ευρημάτων και παράθεση των συμπερασμάτων της εργασίας. Επιπλέον γίνεται αναφορά στη δυνατότητα υιοθέτησης ενός νέου μηχανισμού διαχείρισης κινδύνων ασφάλειας και χειρισμού κρίσεων στην Ελλάδα καθώς και στις προοπτικές περαιτέρω διερεύνησης του πλαισίου διαχείρισης κινδύνων ασφάλειας που παρουσιάστηκε.

2 Πλαίσιο ανάλυσης

Στόχος του κεφαλαίου αυτού είναι η ανάπτυξη του εννοιολογικού και θεωρητικού πλαισίου ανάλυσης του ερευνητικού υλικού. Για να επιτευχθεί αυτό θα γίνει μια προσπάθεια εννοιολογικής προσέγγισης της ασφάλειας, της κρίσης, του κινδύνου καθώς και επιγραμματικής αναφοράς των μηχανισμών διαχείρισης κρίσεων και κινδύνων ώστε να αναδειχθεί η διαφορά αυτών. Αξίζει να αναφέρουμε ότι στο πλαίσιο της έρευνας προέκυψε ότι οι ανωτέρω έννοιες χαρακτηρίζονται από ασάφεια και έχουν διαφορετική ερμηνεία από επιστήμη σε επιστήμη ανάλογα με τον σκοπό που εξυπηρετούν.

2.1 Η έννοια της ασφάλειας

Η έννοια της ασφάλειας στη διεθνή πολιτική είναι από τα πιο ευμετάβλητα εννοιολογικά εργαλεία, καθώς απαιτείται η συνεχής διεύρυνση του περιεχομένου της από την γνωστή κλασική προσέγγιση, στην οποία η ασφάλεια επικεντρώνεται στις υλικές δυνατότητες, στον έλεγχο και τη χρήση της στρατιωτικής δύναμης από τα κράτη (Walt, 1991), σε ένα ευρύτερο ορισμό. Σύμφωνα με αυτόν, γίνεται διαχωρισμός μεταξύ οικονομικών, κοινωνικών στρατιωτικών, περιβαλλοντικών και πολιτικών απειλών ασφάλειας που επηρεάζουν όχι μόνο τα άτομα και ομάδες αλλά τα κράτη και άλλους μη κρατικούς δρώντες (Kolodziej, 1992).

Στο πλαίσιο της διευρυμένης έννοιας, η ασφάλεια χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη, κλασική κατηγορία η οποία επικεντρώνεται στη διπλωματικό-στρατιωτική διάσταση της ασφάλειας, δίνοντας έμφαση στις στρατιωτικές απειλές που αξιοποιούν την εδαφική ακεραιότητα και κυριαρχία των κρατών. Στη δεύτερη, διευρυμένη έννοια, η οποία αυξάνει το εύρος των απειλών και περιλαμβάνει όλες εκείνες τις περιπτώσεις που θέτουν σε κίνδυνο την ανθρωπότητα ως ένα σύνολο δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα σε μη στρατιωτικούς παράγοντες της ασφάλειας και σε μη κρατικούς δρώντες και μεταβλητές. Στην τρίτη έννοια, η οποία είναι σε διαδικασία εξέλιξης, στο πλαίσιο της διευρυμένης αντίληψης και επικεντρώνεται στην ανθρώπινη ασφάλεια (Τζιφάκης και Φακιολάς, 2016).

Σύμφωνα με την C. Elizabeth St. Jean, η ασφάλεια εννοιολογικά χωρίζεται σε δύο κατηγορίες. Την πρώτη θετική διάσταση, όταν ένας κρατικός δρών μεγαλώνει την αποτρεπτική του ισχύς, μέσω της ενίσχυσης της αμυντικής του ικανότητας για την αποφυγή των άμεσων κινδύνων με σκοπό την εγκαθίδρυση της ειρήνης. Την δεύτερη αρνητική διάσταση, όπου με την

αξιοποίηση πολιτικό-στρατιωτικών και οικονομικών μέσων, ένας κρατικός δρών προσπαθεί να εξαλείψει έναν κίνδυνο για να αποτρέψει έναν πόλεμο (Κωσταράς , 2018). Συνοψίζοντας προκύπτει ότι το ζήτημα της ασφάλειας δεν αποτελεί στρατιωτικό ζήτημα, ούτε αρμοδιότητα αποκλειστικά των υπουργείων Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών. Σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι ευδιάκριτη η διαφορά μεταξύ εξωτερικών και εσωτερικών απειλών. Συνεπώς, η έννοια της εθνικής ασφάλειας για μια κρατική οντότητα, απαιτεί το συντονισμό και τη συνεργασία ενός ευρύτερου κύκλου φορέων και υπηρεσιών.

Στην παρούσα μεταπτυχιακή εργασία, την ασφάλεια θα την αντιμετωπίσουμε από την οπτική γωνία που ταυτίζεται με την εθνική ασφάλεια, άρα με την διασύνδεση της με την πολιτικό-στρατιωτική και διπλωματική προπαρασκευή του κράτους με αντικειμενικό σκοπό να αποφύγει την εμπλοκή σε πόλεμο ή σε άλλου είδους σύγκρουση με έτερο κρατικό δρώντα. Δηλαδή, κατανοούμε την εθνική ασφάλεια ως την προετοιμασία και την ικανότητα του κράτους να προστατεύσει την εδαφική του ακεραιότητα από εχθρική επίθεση και παράλληλα να εξασφαλίσει την πολιτειακή υπόστασή του από κατάρρευση και θεσμική διάλυση ή αποσύνθεση. Ουσιαστικά, το κράτος με την πολιτική εθνικής ασφάλειας επιδιώκει να εξασφαλίσει την ανεξαρτησία και την εθνική του κυριαρχία (Τζιφάκης και Φακιολάς, 2016).

2.2 Η διαχείριση κινδύνων

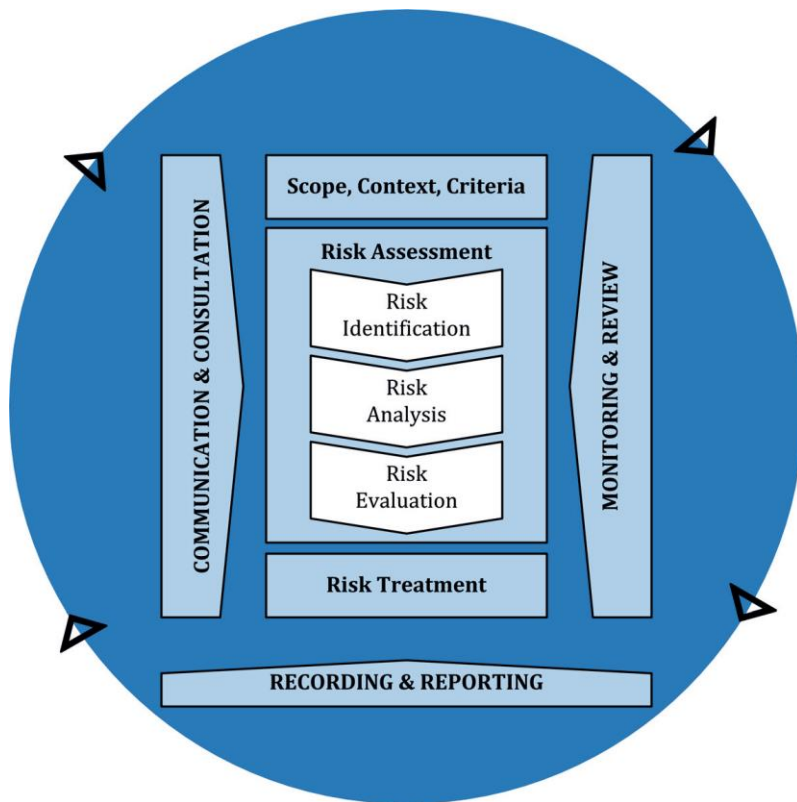
Η διαχείριση κινδύνων είναι μία διαδικασία που όλοι μας ηθελημένα ή όχι καθημερινά την χρησιμοποιούμε σε ένα μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων μας. Αυτή η επιστήμη συνεχώς βελτιώνεται και βρίσκει εφαρμογή σε ένα μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων με σκοπό την βελτιστοποίηση του αναμενόμενου αποτελέσματος.

Σύμφωνα με τον Dan Borge, «κίνδυνος σημαίνει να βρεθείς εκτεθειμένος στην πιθανότητα μίας κακής έκβασης», ενώ «διαχείριση κινδύνου είναι η ανάληψη ηθελημένης δράσης προκειμένου να μεταβάλεις τις πιθανότητες προς όφελος σου, αυξάνοντας ουσιαστικά τις πιθανότητες καλών εκβάσεων και μειώνοντας τις πιθανότητες κακών εκβάσεων» (Κουτσούκης 2008:20). Με βάση το ελληνικό πρότυπο ISO 31000 του 2009, κίνδυνος ορίζεται «η επίδραση της αβεβαιότητας στην επίτευξη των στόχων. Η επίδραση αυτή δεν είναι απαραίτητο πάντα να είναι αρνητική αλλά μπορεί να είναι και θετική» (Σαριδάκης, 2012).

Σύμφωνα με το μοντέλο διαχείρισης διακινδύνευσης ISO 31000 του 2018, η διεργασία της εκτίμησης της διακινδύνευσης αποτελείται από τρία στάδια, την αναγνώριση, την ανάλυση και την εκτίμηση της διακινδύνευσης. Σκοπός της αναγνώρισης είναι ο εντοπισμός των πιθανών απειλών που μπορούν να δημιουργήσουν τη διακινδύνευση, ενώ της διαδικασίας ανάλυσης είναι η εκτίμηση της πιθανότητας και των αποτελεσμάτων της διακινδύνευσης που έχουν εντοπιστεί (ISO, 2018). Η εκτίμηση της διακινδύνευσης ορίζεται η ιεράρχηση των διακινδυνεύσεων, με την αξιοποίηση ποιοτικών, ποσοτικών χαρακτηριστικών ή και

συνδυασμό αυτών με βάση το επίπεδο επικινδυνότητας, με σκοπό τον εντοπισμό αυτών που απαιτείται να τους χειριστούμε ώστε να τους αντιμετωπίσουμε έγκαιρα (Χουντάλας, 2019). Ένα από τα βασικά εργαλεία που αξιοποιείται στο μοντέλο διαχείρισης της διακινδύνευσης ISO 31000 είναι η μήτρα κινδύνων. Το εν λόγω εργαλείο αξιοποιείται για την χαρτογράφηση, ταξινόμηση, διαβάθμιση και παρουσίαση της διακινδύνευσης ορίζοντας το εύρος της πιθανότητας εμφάνισης και των συνεπειών της (Σαριδάκης 2012, ISO / IEC 2009).

Εικόνα 2.1. Διαδικασία διαχείρισης της διακινδύνευσης (Πηγή: ISO, 2018)

Ανάλογα με την ακρίβεια που επιθυμούμε να αποτυπώσουμε και να αναλύσουμε τους κινδύνους σε μία μήτρα κινδύνων, αξιοποιούμε μήτρες με κλίμακα 3×3, 5×5, 10×10 κ.α. ή συνδυασμός αυτών 3×5, εάν θέλουμε να δώσουμε μεγαλύτερη έμφαση και λεπτομέρεια στον αντίκτυπο και λιγότερο στην πιθανότητα εκδήλωσης ενός κινδύνου.

Στόχος της διαχείρισης κινδύνου είναι να βοηθήσει τους λήπτες αποφάσεων να λάβουν μία απόφαση, μέσα από μία διαδραστική διαδικασία παρακολούθησης, διαβούλευσης και ανάλυσης κινδύνων των οποίων η έκβαση δεν έχει σίγουρο αποτέλεσμα, είναι αβέβαιο, με σκοπό να αυξηθεί η πιθανότητα των θετικών αποτελεσμάτων και να μειωθεί η πιθανότητα των αρνητικών (Borghesi and Gaudenzi, 2013).

Με δεδομένο το άναρχο διεθνές σύστημα, την πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει τις σχέσεις των διεθνών δρώντων και υιοθετώντας την αντίληψη της ρεαλιστικής θεωρίας, ότι το κράτος είναι ο κύριος δρών του διεθνούς συστήματος (Baylis et al., 2013), αντιλαμβανόμαστε την αξία που έχει η διαχείριση κινδύνων στη διεθνή πολιτική για ένα κράτος. Η ανάπτυξη ενός

κρατικού μηχανισμού που θα παρακολουθεί και θα αναθεωρεί τους κινδύνους ασφάλειας και μέσα από τη διαδικασία της αξιολόγησης αυτών θα μπορεί να ιεραρχεί και να χειρίζεται τους ποιο επικίνδυνους από αυτούς, λειτουργεί αποτρεπτικά. Ο μηχανισμός αυτός δύναται να έχει υποστηρικτικό ρόλο στους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων, χάραξης και διαχείρισης της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής.

Η λήψη απόφασης ως διαδικασία διατρέχει και καθορίζει όλες τις μορφές της κοινωνικής ζωής, το ίδιο συμβαίνει και με την ασφάλεια των κρατών. Η μεγαλύτερη δυσκολία, στην εν λόγω διαδικασία, δημιουργείται σε περιβάλλον πίεσης και αβεβαιότητας, όπου ο λήπτης απόφασης καλείται να αποφασίσει αναλαμβάνοντας συγκεκριμένο βαθμού ρίσκο, η αποτίμηση του οποίου προκύπτει από την τελική ανάλυση κόστους προς όφελος (Μπόρος, 2015).

Κατά τη διαδικασία λήψης απόφασης, οι αποφάσεις πρέπει κατά το δυνατόν να διέπονται από ορθολογισμό. Οι άνθρωποι ως πεπερασμένα όντα, υπόκεινται σε περιορισμούς, σχετικά με τις ικανότητες τους για ορθολογική προσέγγιση των πραγμάτων (Μικρός, 2014). Δηλαδή, έχουν πεπερασμένες γνώσεις, ενώ τα μέσα και ο χρόνος που διαθέτουν κινούνται σε συγκεκριμένα πλαίσια. Άρα, η δυνατότητα των ατόμων να ενεργούν ορθολογικά είναι εκ των πραγμάτων περιορισμένη. Ένα σημαντικό εργαλείο που βοηθάει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι η αξιοποίηση της στατιστικής. Η στατιστική από μόνη της δεν μας δίνει το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Ωστόσο, μέσα από την διαχείριση κινδύνων και την εργαλειακή αξιοποίηση των δεδομένων της, δύναται να μας δώσει όλα εκείνα τα ποσοτικά χαρακτηριστικά τα οποία θα μας βοηθήσουν να αναλύσουμε τους κινδύνους και να λάβουμε μία απόφαση μακριά από προκαταλήψεις, βασισμένοι σε αντικειμενικά στοιχεία.

2.3 Η διαχείριση κρίσεων

Η σύγχρονη ιστορία είναι γεμάτη από αντιπαραθέσεις κρατών ή συμμαχιών, από τις οποίες άλλες εξελίχθηκαν σε περιορισμένη σύγκρουση, άλλες σε γενικευμένο πόλεμο, ενώ πολλές διευθετήθηκαν μέσω της διπλωματικής οδού (Ντόκος και Τσάκωνας, 2004). Το περιβάλλον ασφάλειας μέσα στο οποίο είναι υποχρεωμένη να λειτουργεί η χώρα μας, απαιτεί μια πολυσύνθετη προσέγγιση αντιμετώπισης των αντίστοιχων θεμάτων. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η αντιμετώπιση των κρίσεων, ιδίως μετά την εμφάνιση των υβριδικών και ασύμμετρων απειλών.

Η κρίση ως φαινόμενο των διεθνών σχέσεων άρχισε να απασχολεί, από την στιγμή που έγινε κατανοητό ότι μεταξύ της ειρηνικής λεκτικής αντιπαραθέσης και της πολεμικής σύρραξης, υπάρχει μία χρονική περίοδος, στην οποία αυξάνεται ο κίνδυνος στρατιωτικής αναμέτρησης λόγω αισθητής αύξησης της έντασης μεταξύ των εμπλεκόμενων (Παπαναστασόπουλος, 2015). Επομένως, κρίση είναι η ενδιάμεση φάση πριν από μία πιθανή πολεμική σύγκρουση,

όπου έχει εκδηλωθεί ο κίνδυνος και ο τρόπος χειρισμού του προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό το ενδεχόμενο χρήσης βίας ή τη διευθέτηση χωρίς την προσφυγή σε αυτήν.

Σύμφωνα με τον Nye, κρίση είναι το σημείο καμπής σε μία ασταθής κατάσταση και χαρακτηρίζεται από πίεση από άποψη χρόνου. Πολλοί άνθρωποι χρησιμοποιούν τον όρο κρίση, μεταφορικά, για μακροχρόνιες διαδικασίες που αμφισβητούν σημαντικά στοιχεία. Από την άλλη μεριά ο Habermas J. υποστηρίζει ότι η έννοια της κρίσης σηματοδοτεί το αποφασιστικό σημείο, την καμπή σε μία μοιραία διαδικασία όπου, παρά την όποια αντικειμενικότητα, δεν θέτει απλά τον εαυτό της απέξω και δεν παραμένει εξωτερική στην ομοιότητα ή την ταυτότητα των ατόμων που την αντιλαμβάνονται (Παπαναστασόπουλος, 2015).

Ο πρώην Αρχηγός ΓΕΕΘΑ Ναύαρχος Χ. Λυμπέρης αναφέρει σχετικά με τον ορισμό της κρίσης: «Διεθνής κρίση θεωρείται μία σειρά αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κυβερνήσεων δύο ή περισσότερων χωρών, οι οποίες ευρίσκονται σε σοβαρή σύγκρουση συμφερόντων, ολίγον προ του πολέμου, η οποία περικλείει την αντίληψη ενός πιθανού πολέμου. Κρίση είναι μία αλλαγή κατάστασης του διεθνούς συστήματος που χαρακτηρίζεται από δύο ανεξάρτητα αναγκαίες και συλλογικά επαρκείς συνθήκες: παραμόρφωση στον τύπο και αύξηση στην ένταση των διαταραγμένων αλληλεπιδράσεων, με υψηλή πιθανότητα στρατιωτικών επιχειρήσεων και πρόκληση στην υπάρχουσα δομή του συστήματος» (Λυμπέρης, 1997).

Συνοψίζοντας και προσπαθώντας να συνθέσουμε τους ορισμούς στη βιβλιογραφία, ως κρίση στην εθνική ασφάλεια θα μπορούσαμε να ορίσουμε, την κατάσταση που περιέχει απειλή κατά των πολιτών μιας χώρας, του εθνικού χώρου, των στρατιωτικών δυνάμεων, των εθνικών θέσεων και των κυριαρχικών δικαιωμάτων ή ζωτικών συμφερόντων, ενώ εξελίσσεται σε σύντομο χρονικό διάστημα και επιβάλλει την λήψη πολιτικών, διπλωματικών, στρατιωτικών ή οικονομικών μέτρων και ενεργειών, για την προστασία των Εθνικών συμφερόντων.

Επομένως, οι κρίσεις είναι πολύ ευμετάβλητες και επικίνδυνες καταστάσεις που εξελίσσονται ραγδαία μέσα σε κλίμα πίεσης και καχυποψίας και έχουν την δική τους δυναμική. Υπάρχει σοβαρός κίνδυνος η κρίση να ξεφύγει από κάθε έλεγχο και να καταλήξει σε ανεξέλεγκτη γενικευμένη σύρραξη, από λανθασμένο χειρισμό των ληπτών αποφάσεων στην διάρκεια της ή από κάποια μη εξουσιοδοτημένη στρατιωτική ενέργεια. Γι αυτό ακριβώς το λόγω κομβικής σημασίας είναι η διαδικασία χειρισμού των κρίσεων.

Η διαχείριση κρίσεων στις διεθνείς σχέσεις είναι μια διαδικασία υπολογισμού κόστους οφέλους κατά την οποία οι αντιπαρατιθέμενοι, προσπαθούν να επηρεάσουν τη λήψη αποφάσεων του αντιπάλου και τη γνώμη των διεθνών δρώντων. Προϋποθέτει την ύπαρξη ενός πολύ καλά οργανωμένου συστήματος με ανοικτή αρχιτεκτονική, άριστες επικοινωνίες, άμεσες και ορθές πληροφορίες και στελεχωμένο με προσωπικό κατάλληλα εκπαιδευμένο, καθώς ο ανθρώπινος παράγοντας αποτελεί την κρίσιμη παράμετρο, που μπορεί να είναι η

αιτία για την απώλεια του ελέγχου κατά τον χειρισμό μιας κρίσης.

Βασικές αρχές του μηχανισμού διαχείρισης κρίσεων είναι οι ακόλουθες:

- Πολιτικός έλεγχος επί των στρατιωτικών.
- Η ύπαρξη αποτελεσματικής διοίκησης και ελέγχου (C2- Command and Control) σε όλα τα επίπεδα του συστήματος χειρισμού κρίσεων.
- Συντονισμός σε διπλωματικό και στρατιωτικό επίπεδο με στόχο τον τερματισμό της κρίσης.
- Η διατήρηση ανοιχτών διαύλων επικοινωνίας με την αντίπαλη πλευρά.
- Οι υπεύθυνοι διαχείρισης της κρίσης θα πρέπει να εξασφαλίσουν ώστε η στρατηγική να κυριαρχεί επί της τακτικής.
- Καταμερισμός διαδικασίας διαχείρισης της κρίσης σε στρατηγικό, επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο ώστε οι υπεύθυνοι να διαχειρίζονται θέματα που άπτονται μόνο του επιπέδου τους.
- Η ανάλυση και ο περιορισμός των επιδιώξεων του αντιπάλου.
- Η ύπαρξη παύσεων στην εξέλιξη των ενεργειών σε στρατιωτικό πλαίσιο, ώστε να δοθεί χρόνος στις διαπραγματεύσεις να αξιοποιούν τις ευκαιρίες για ειρηνική διευθέτηση της κατάστασης.
- Η αποφυγή δημιουργίας αίσθησης ανασφάλειας στον αντίπαλο.
- Μη ύπαρξη βεβιασμένων αποφάσεων και αντιδράσεων.
- Η αποφυγή τελεσιγράφων και απειλών που θέτουν σε αμφιβολία την επιβίωση του αντιπάλου.
- Η ύπαρξη ευελιξίας στη σχεδίαση για την αντιμετώπιση μη προβλέψιμων καταστάσεων.
- Η δημιουργία δυνατότητας υποχώρησης του αντιπάλου με το μικρότερο δυνατό πολιτικό κόστος (Stern 1999, Μικρός 2014:46).

Η ευθύνη διαχείρισης των κρίσεων είναι καθαρά πολιτική υπόθεση, ενώ ο στρατιωτικός παράγοντας έχει τον βασικό ρόλο. Όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κλαουζεβιτς, «ο πόλεμος είναι η συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα». (Klausewitz, 1989) Η διαχείριση μιας κρίσης είναι περισσότερο μια τέχνη, παρά μια επιστήμη και στηρίζεται στην προετοιμασία, στην έμπνευση, στην κριτική ικανότητα των προσώπων που λαμβάνουν τις αποφάσεις, παρά σε ένα προκαθορισμένο σύστημα κανόνων και διαδικασιών. Παρόλα αυτά η διαχείριση κρίσεων θα μπορούσαμε να την διαχωρίσουμε στα εξής στάδια:

- Αξιολόγηση της κατάστασης.
- Αναγνώριση των στόχων και επιδιώξεων.
- Διαμόρφωση και επισκόπηση εναλλακτικών τρόπων ενέργειας.
- Εξέταση του πιθανού οφέλους και κόστους για κάθε δυνατή λύση.
- Επιλογή του τρόπου ενέργειας.

- Ανάπτυξη του σχεδίου δράσης.
- Εφαρμογή του σχεδίου δράσης (Λυμπέρης, 1997).

Μία πιο τυποποιημένη διαδικασία διαχείρισης κρίσεων είναι αυτή που χρησιμοποιείται από το NATO (NATO, 2011). Σύμφωνα με αυτή, το σύστημα διαχείρισης κρίσεων αποτελείται από έξι (6) φάσεις:

- Φάση 1, ενδείξεις και προειδοποιήσεις.
- Φάση 2, εκτίμηση.
- Φάση 3, ανάπτυξη επιλογών και δράσεων.
- Φάση 4, σχεδίαση.
- Φάση 5, εκτέλεση.
- Φάση 6, μετάβαση-μετάπτωση .

Δύο βασικά χαρακτηριστικά της εν λόγω διαδικασίας είναι η συνέχεια της, προκειμένου να αποφευχθεί ο στρατηγικός αιφνιδιασμός και ο παράγων χρόνος δεν είναι πιεστικός.

As at: 6 April 2011

Εικόνα 2.2. Διαδικασία διαχείρισης της κρίσης στο NATO (Πηγή: NATO, 2011)

Καθοριστικός παράγοντας που επηρεάζει τη διαχείριση των κρίσεων είναι η πρόληψη αυτών. Η ανάπτυξη αποτελεσματικής δράσης για την πρόληψη εξαρτάται από τη γνώση του που και πότε δύναται να εκδηλωθούν οι κρίσεις, οι δυνητικές εστίες κρίσεων που αποτελούν και τα συστατικά μέρη της ατζέντας των διαμορφωτών αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής και η έγκαιρη διάγνωση και προειδοποίηση (early warning). Κομβικό σημείο στην πρόληψη των κρίσεων αποτελεί η διαχείριση των κινδύνων που δύναται να τις τροφοδοτήσουν.

Αυτό ακριβώς είναι το καθοριστικό σημείο και η διαφορά μεταξύ της διαχείρισης της διακινδύνευσης και της διαχείρισης κρίσεων (Shayb, 2017). Η ανάγκη διαχείρισης των κρίσεων είναι αποτέλεσμα της κακής διαχείρισης των κινδύνων. Εφόσον ένα κράτος έχει αναπτύξει κατάλληλο μηχανισμό διαχείρισης κινδύνων ασφάλειας και δεν επιτρέπει την εκδήλωση των εν λόγω κινδύνων τότε ο ίδιος μηχανισμός δεν απαιτείται να μπει σε διαδικασία διαχείρισης κρίσεων. Η κρίση είναι αποτέλεσμα εμφάνισης του κινδύνου ή των

κινδύνων που λόγω κακού χειρισμού δόθηκε η δυνατότητα να εμφανιστούν και απαιτείται διαχείριση.

Εικόνα 2.3. Φαύλος κύκλος, κίνδυνος, κρίσεις, καταστροφές.(Πηγή: Κουτσούκης και Χουντάλας, 2019)

3 Μελέτη περίπτωσης: η κρίση των Ιμίων

Η μελέτη περίπτωσης της κρίσης των Ιμίων δεν αποσκοπεί στη λεπτομερή ανάλυση των γεγονότων, αλλά θα μελετηθεί υπό το πρίσμα της διαδικασίας χειρισμού της κρίσης από την ελληνική μεριά και των κινδύνων που αναδείχθηκαν για την ασφάλεια της Ελλάδας λόγω της τουρκικής απειλής (Dimitrakis, 2008).

3.1 Επανακαθορισμός της τουρκικής απειλής

Η κρίση στα Ίμια περιλαμβάνει κάποια ιδιότυπα χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν από τις προηγούμενες ελληνοτουρκικές κρίσεις, ακόμη και από αυτή του 1987, όπου Ελλάδα και Τουρκία έφτασαν πάλι στα πρόθυρα πολέμου. Ενώ στις προηγούμενες κρίσεις η Τουρκία προσπάθησε να αμφισβητήσει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας στο Αιγαίο, στην περίπτωση των Ιμίων κλιμάκωσε τις αξιώσεις της και προχωρά σε σαφείς εδαφικές διεκδικήσεις σε βάρος της, αναβαθμίζοντας με αυτόν τον τρόπο την τουρκική απειλή. Η εν λόγω αξίωση της Άγκυρας την φέρνει σε συγκρουσιακή τροχιά όχι μόνο έναντι της Αθήνας αλλά και εναντίον της διεθνούς κοινότητας και νομιμότητας καθώς πρόκειται για ευθεία αμφισβήτηση των διεθνών συνθηκών και του διεθνούς δικαίου, κάτι το οποίο η Τουρκία το έχει υιοθετήσει ως πάγια πολιτική της μετά την εισβολή στη Κύπρο το 1974 και την ανοχή των διεθνών δρώντων και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (Η.Π.Α.) ειδικότερα.

Η κρίση των Ιμίων στιγματίστηκε από την αδυναμία του ελληνικού κρατικού μηχανισμού να συντονιστεί και να αντιμετωπίσει την κρίση. Το γεγονός αυτό μπορεί να μεταφραστεί ως δεδομένη αδυναμία αντιμετώπισης μιας κρίσης με την Τουρκία λόγω μεγέθους ή γεωπολιτικού ειδικού βάρους ή ηθελημένη αδιαφορία αποφασιστικής αντιμετώπισης με σκοπό την εκτέλεση έξωθεν εντολών για τη διευκόλυνση υλοποίησης σχεδίου της νέας τάξης πραγμάτων ή ακόμα και στρατηγική επιλογή για αποφυγή του πολιτικού κόστους μιας πολεμικής σύρραξης. Σε αντίθεση με την κρίση των Ιμίων, η επιτυχία της διαχείρισης της κρίσης του 1987, όπου η Τουρκία προσπάθησε να δημιουργήσει τετελεσμένα και να αμφισβητήσει την εθνική κυριαρχία επί της ελληνικής υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο, στηρίχθηκε κυρίως σε τρεις πυλώνες: στη ξεκάθαρη στάση της πολιτικής ηγεσίας, την αυξημένη ισχύς των ναυτικών δυνάμεων έναντι της άλλης πλευράς και του συντονισμού των

συναρμόδιων οργάνων λήψης αποφάσεων. Πρωταρχικό ρόλο, σε αυτή τη κρίση, εκτός από τον Πρωθυπουργό, είχαν διαδραματίσει ο Αντιναύαρχος Λ. Βασιλικόπουλος ΠΝ ως Αρχηγός του Ναυτικού (ΑΓΕΝ) και ο Αντιναύαρχος Χ. Λυμπέρης ΠΝ ως Αρχηγός Στόλου (ΑΣ). Και οι δύο έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο και στην κρίση των Ιμίων ως Διοικητής Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (ΕΥΠ) και ως Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (ΑΓΕΕΘΑ) αντίστοιχα. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω και με δεδομένο ότι σε όλες τις δημοκρατικές χώρες την ευθύνη διαχείρισης μιας κρίσης την έχει η νόμιμα εκλεγμένη κυβέρνηση και η στρατιωτική ισχύς είναι το εργαλείο για την ενάσκηση εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής, αντιλαμβανόμαστε ότι η προβληματική παράμετρος της διαχείρισης της κρίσης των Ιμίων εντοπίζεται σε πολιτικό επίπεδο.

Το Νοέμβριο του 1994 με την επικύρωση της σύμβασης του Δικαίου Θαλάσσης του 1982 από το 60ο κράτος, η σύμβαση αποκτούσε ισχύ εθνικού δικαίου με αποτέλεσμα η Ελλάδα να μπορούσε να ασκήσει το κυριαρχικό δικαίωμα της επέκτασης των χωρικών υδάτων έως τα 12 ναυτικά μίλια (Ιωάννου και Στρατή, 2013). Το ενδεχόμενο αυτό ανησύχησε την Τουρκία η οποία δεν είχε υπογράψει την εν λόγω σύμβαση. Με την εφαρμογή των προβλέψεων της σύμβασης στην περιοχή του Αιγαίου, η Ελλάδα αποκτούσε ένα στρατηγικό πλεονέκτημα στο παγκόσμιο γίνεσθαι καθώς θα ήλεγχε μία από τις σημαντικότερες θαλάσσιες οδούς ενεργειακής διαμετακόμισης και εμπορίου από τη Μαύρη Θάλασσα στην ανατολική Μεσόγειο και αντίστροφα. Αντιθέτως αυτή η ενέργεια θα εκμηδένιζε για την Τουρκία, την αξία των στενών των Δαρδανελίων. Επιπρόσθετα η εφαρμογή της σύμβασης, θα δημιουργούσε πρόβλημα στην προσπάθεια για παγκοσμιοποίηση και στην εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α., καθώς θα έβαζε εμπόδια στη νέα στρατηγική που ήθελε να χαράξει η τελευταία, έναντι της Ρωσίας στη περιοχή της Ευρασίας και στηρίζεται στην ελευθερία των θαλάσσιων οδών (Λυμπέρης, 2014).

Αυτή η εκμηδένιση της αξίας των στενών είναι που κινητοποίησε την Τουρκία και όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ναύαρχος Χ. Λυμπέρης Π.Ν., την ανάγκασε να επανέλθει στη γνωστή θέση της για την ισχύ στο Αιγαίο ειδικών περιστάσεων και ως εκ τούτου δεν θα ήταν νόμιμη η επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας μονομερώς. Η Τουρκία βλέποντας να εμφανίζεται κίνδυνος για τα ζωτικά της συμφέροντα και θέλοντας να απαντήσει στην ελληνική δήλωση κατευνασμού ότι η επικύρωση της συνθήκης δεν σημαίνει επέκταση των χωρικών υδάτων, μέσω του τούρκου υπουργού Εξωτερικών προβαίνει σε δημόσια δήλωση όπου ξεκαθαρίζει ότι τυχόν επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδος στο Αιγαίο θα είναι αιτία πολέμου (*casus belli*) (Λυμπέρης, 2014). Η αναθεωρητική εξωτερική πολιτική της Άγκυρας σε πλήρη εφαρμογή απειλεί με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο την ασφάλεια της Ελλάδας. Αντιθέτως η Ελλάδα έχοντας λάβει όλα εκείνα τα δεδομένα που δείχνουν τον κίνδυνο αμφισβήτησης της εθνικής της κυριαρχίας ή δημιουργίας τετελεσμένου ώστε να αποτραπεί η δυνατότητα ενάσκησης των κυριαρχικών της δικαιωμάτων, δεν προέβη σε όλες τις απαραίτητες αποτρεπτικές ενέργειες, τόσο σε πολιτικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο, ώστε

να προλάβει την επερχόμενη κρίση.

Η νέα εξωτερική πολιτική της Τουρκίας δεν έμεινε μόνο σε δηλώσεις και σε διατυπώσεις. Η Άγκυρα γνωρίζει καλά ότι η στρατιωτική ισχύς είναι το μακρύ χέρι της εξωτερικής πολιτικής και οτιδήποτε δεν μπορεί να κερδηθεί στο διαπραγματευτικό τραπέζι μπορεί να κερδηθεί με την απειλή χρήσης ή χρήση στρατιωτικής ισχύος. Από το δεύτερο εξάμηνο του 1994 έως το 1995 η Τουρκία διεξήγαγε έναν ιδιότυπο πόλεμο φθοράς στο Αιγαίο για να ελέγξει τα πολιτικά και στρατιωτικά αντανακλαστικά της Ελλάδας και ταυτόχρονα να έχει την πρωτοβουλία των κινήσεων σε περίπτωση που απαιτηθεί. Αποκορύφωμα της στρατηγικής της Άγκυρας ήταν η κρίση των Ιμίων, καθώς με την κατάληψη ελληνικού εδάφους πέτυχε ότι δεν μπορούσε να πετύχει σε πολιτικό επίπεδο, την έμπρακτη αμφισβήτηση της εθνικής κυριαρχίας της Ελλάδας στο ανατολικό Αιγαίο. Ακριβώς αυτό το γεγονός αποτελεί και κομβικό σημείο στον επανακαθορισμό της τουρκικής απειλής έναντι της Ελλάδας και αποτελεί βασική μήτρα νέων κινδύνων για την ασφάλεια της.

3.2 Χρονικό της κρίσης

Στο Παράρτημα της παρούσας εργασίας υπάρχει χρονολογική παράθεση των κύριων γεγονότων της κρίσης όπως αυτά έχουν προκύψει από ανοικτές πηγές και αποτελούν σημείο αναφοράς της ανάλυσής μας. Στο σημείο αυτό θα γίνει συνοπτική παράθεση των γεγονότων με σκοπό την μελέτη της διαχείρισης της κρίσης. Αν και τα γεγονότα έλαβαν χώρα στις 30 και 31 Ιανουαρίου του 1996, εντούτοις η απαρχή της κρίσης θα πρέπει να τοποθετηθεί ένα μήνα νωρίτερα και για την ακρίβεια την περίοδο των Χριστουγέννων του 1995.

Χρονικά η αρχή της κρίσης τοποθετείται το βράδυ της 25 Δεκεμβρίου 1995 με την προσάραξη ενός τουρκικού εμπορικού πλοίου στο σύμπλεγμα των βραχονησίδων Ίμια, που βρίσκεται ανατολικά της Καλύμνου. Η άρνηση ναυαγιορυσίας του τουρκικού πλοίου από τον κυβερνήτη του στοιχειοθετεί έμμεση ένδειξη αμφισβήτησης της εδαφικής κυριαρχίας της Ελλάδας στην περιοχή, αλλά είναι σε ιδιωτικό επίπεδο και έτσι θα έπρεπε να αντιμετωπιζόταν. Ενώ η ρηματική διακοίνωση που επέδωσε το τουρκικό ΥΠΕΞ τέσσερις μέρες αργότερα στην ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα, υποστήριζε ότι οι νησίδες Ίμια «αποτελούν εσωτερικό τμήμα της τουρκικής επικράτειας» και υπάγονται διοικητικά στη νομαρχία της Αλικαρνασσού χωρίς να γίνεται καμία αναφορά σε κάποια διεθνή συνθήκη, αποτελεί άμεση ένδειξη. Άρα με την επίκληση στοιχείων διοικητικής φύσεως, εγγραφή στο κτηματολόγιο της Τουρκίας, έγινε προσπάθεια αμφισβήτησης της εθνικής κυριαρχίας έτερου κράτους (Λυμπέρης, 2014). Η ελληνική πλευρά αιφνιδιασμένη, μη κατάλληλα προετοιμασμένη και επηρεασμένη από τις αργίες των Χριστουγέννων καθυστερεί να αντιδράσει. Μετά την παρέλευση έντεκα ημερών αποστέλλει απαντητική ρηματική διακοίνωση η οποία ήταν μια απλή διπλωματική διαμαρτυρία που έδινε το περιθώριο στην Τουρκία να διαγνώσει με περαιτέρω πολιτικές και στρατιωτικές ενέργειες τα πραγματικά όρια της αντίδρασης της

Ελλάδας.

Η Ελλάδα χωρίς να έχει λάβει κάποια απάντηση στη ρηματική διακοίνωση, στις 16 Ιανουαρίου 1996, προχωράει στη λήψη στρατιωτικών μέτρων αυξημένης επιτήρησης στην περιοχή του επεισοδίου, ενέργεια που δεν υποστήριζε το πολιτικό μήνυμα που η ρηματική διακοίνωση είχε μεταφέρει. Το στρατιωτικό μήνυμα φαινόταν να βρίσκεται σε αναντιστοιχία με το πολιτικό μήνυμα της αποτροπής. Αυτή η αναντιστοιχία φαίνεται από τη μη αξιοποίηση μέσων του Λιμενικού Σώματος (Σώμα ασφαλείας υπεύθυνο για την ασφάλεια στον θαλάσσιο χώρο της ελληνικής επικράτειας) για την αύξηση των μέτρων επιτήρησης της περιοχής και διαχείρισης της κατάστασης. Αυτομάτως η αξιοποίηση μέσων των Ενόπλων Δυνάμεων κλιμάκωσε την κρίση. Παρά την αρχική αυτή αστοχία, η ελληνική πλευρά δεν επικοινωνήσε στην άλλη πλευρά ότι η κινητοποίηση αυτή των Ενόπλων Δυνάμεων συνδέεται με το περιστατικό ώστε να δοθεί η δυνατότητα αποκλιμάκωσης και διεξόδου.

Η νέα κυβέρνηση στην Ελλάδα, ορκίστηκε στις 22 Ιανουαρίου 1996 και προσπάθησε να τηρήσει χαμηλούς τόνους μέσω της δήλωσης του Έλληνα ΥΠΕΞ ότι το θέμα είναι χαμηλής σημασίας και έχει κλείσει. Η δήλωση φανέρωσε την πρόθεση της Ελλάδας να επιδιώξει αποκλιμάκωση της κατάστασης, ενώ το νέο διάβημα αποσκοπούσε να τονίσει τη ζωτικότητα του ζητήματος και να στείλει μήνυμα αποτροπής σε πολιτικό επίπεδο. Ωστόσο, στις 27 Ιανουαρίου 1996, η υποστολή της ελληνικής σημαίας από τούρκους δημοσιογράφους και η ανάρτηση της τουρκικής οδήγησε την ελληνική πλευρά να κλιμακώσει εκ νέου την ένταση καθώς αντιμετώπισε το γεγονός σε στρατιωτικό επίπεδο και όχι ως παράνομη ενέργεια εσωτερικής ασφάλειας και βεβήλωσης συμβόλων (Μικρός, 2014). Για μια ακόμη φορά η Αθήνα αντί να διαχειριστεί αρχικά τον κίνδυνο της αμφισβήτησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της επί του συμπλέγματος των βραχονησίδων Ίμια, από την Τουρκία, σε καθαρά πολιτικό επίπεδο τόσο διπλωματικά όσο και επί του πεδίου, με την αξιοποίηση μέσων του Λιμενικού Σώματος, επέλεξε την στρατιωτική οδό. Η υποστολή της τουρκικής σημαίας και η ανάρτηση, εκ νέου, της ελληνικής έγινε με στρατιωτική πρωτοβουλία. Εν μέσω κρίσης, η μη ύπαρξη μηχανισμού διαχείρισης της άφηνε τα περιθώρια σε όλους του δρώντες να αυτενεργούν σύμφωνα με την δική τους αντίληψη της κατάστασης. Την ίδια ημέρα βατραχάνθρωποι του Πολεμικού Ναυτικού αποβιβάστηκαν στην ανατολική Ίμια, δίνοντας σαφές στρατιωτικό μήνυμα αποτροπής χωρίς όμως να εξασφαλιστεί η μη εκτέλεση ισοδύναμου τετελεσμένου στην δυτική βραχονησίδα. Ο Έλληνας ΥΠΕΞ θέλοντας να αυξήσει το πολιτικό κόστος της Τουρκίας σε περίπτωση που προχωρούσε σε χρήση στρατιωτικής δύναμης, ενημέρωσε τους πρέσβεις των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), των Η.Π.Α. και της Ρωσίας και προέβει σε σχετικό διάβημα στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Παράλληλα η Αθήνα θέλοντας να φέρει την Άγκυρα σε δυσμενή θέση ως προς τα γεωπολιτικά και οικονομικά της συμφέροντα και να εμπλέξει έναν ακόμη δρώντα (ΕΕ) στην όλη διαδικασία, επέλεξε τη στρατηγική της αναθεώρησης της στάσης της στο θέμα της τελωνιακής ένωσης της Τουρκίας με την Ε.Ε., αποστέλλοντας σχετικό διάβημα στον τούρκο

πρέσβη. Η προσπάθεια νομιμοποίησης της Ελλάδας στη διεθνή κοινή γνώμη λειτουργούσε ενισχυτικά της αποτροπής. Ταυτόχρονα, ήταν έμμεσο μήνυμα διαλλακτικότητας.

Εικόνα 3.1. Τούρκοι δημοσιογράφοι υποστέλλουν την ελληνική σημαία από την ανατολική Ίμια (Πηγή: Newsbeast, 2017)

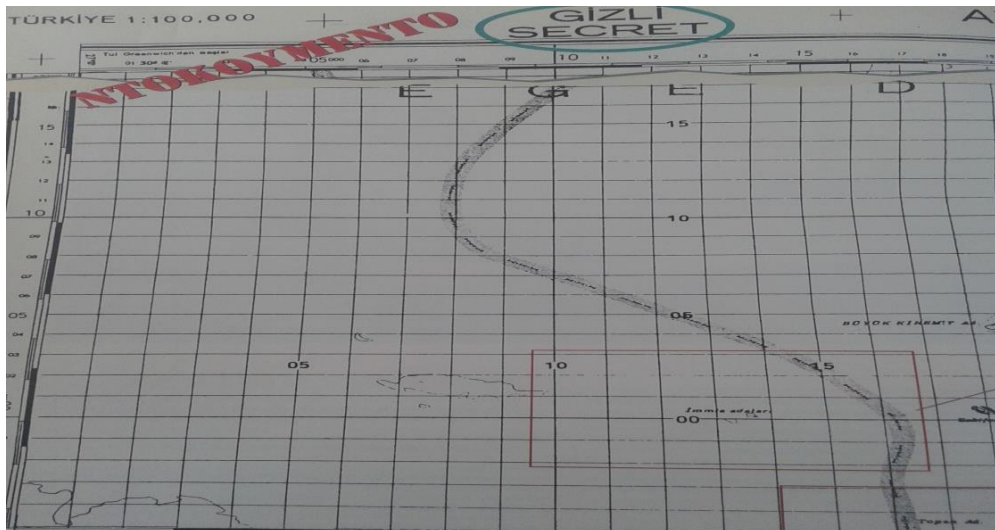
Μέχρι τις 29 Ιανουαρίου 1996 η διαχείριση της κρίσης από την ελληνική πλευρά κινείται σε δύο επίπεδα σε πολιτικό και στρατιωτικό, σε πλήρη αναντιστοιχία μεταξύ τους. Η νέα ρηματική διακοίνωση της Τουρκίας, η οποία αμφισβητεί το καθεστώς των βραχονησίδων και απαιτεί την αποχώρηση του ελληνικού αγήματος και της Σημαίας ενεργοποιεί τα αντανάκλαστικά της ελληνικής πλευράς και με δήλωση του Πρωθυπουργού δίνεται ξεκάθαρο μήνυμα αποτροπής (Λυμπέρης, 2014). Η δήλωση αυτή αποσκοπούσε να στείλει κατηγορηματικό μήνυμα ότι για θέματα εδαφικής κυριαρχίας η ελληνική πλευρά ήταν διατεθειμένη να προσφύγει σε ένοπλη σύγκρουση, αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα το ρίσκο του πολιτικού κόστους σε περίπτωση αλλαγής στάσης.

Μετά τη δήλωση αυτή και την άτυπη ενεργοποίηση του Κυβερνητικού Συμβουλίου Εξωτερικών και Άμυνας η διαχείριση της κρίσης αρχίζει να γίνεται ενιαία τόσο σε στρατιωτικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Η αποφασιστικότητα υπεράσπισης των εθνικών συμφερόντων της Ελλάδας ακόμα και με τη χρήση στρατιωτικής ισχύος συνοδεύεται με τη λήψη συγκεκριμένων στρατιωτικών μέτρων. Οι Ένοπλες Δυνάμεις (Ε.Δ.) είχαν τεθεί σε υψηλό βαθμό ετοιμότητας, είχε εκτελεστεί μερική επιστράτευση και στις 30 Ιανουαρίου 1996 διατάχθηκε ο απόπλους του συνόλου του Στόλου. Παρά την αναβάθμιση της αποτρεπτικής ικανότητας της Ελλάδας μέσω της προβολής ισχύος και της αποφασιστικότητας χρήσης αυτής, η Τουρκία δείχνει ανυποχώρητη στις επιδιώξεις της και προχωράει και αυτή σε επίδειξη στρατιωτικής ισχύος με τον απόπλου αριθμού πολεμικών πλοίων και μερικής κινητοποίησης στρατιωτικών δυνάμεων κυρίως του Πολεμικού Ναυτικού και της Αεροπορίας. Η Τουρκία επιδεικνύοντας μεθοδικότητα στη διαχείριση της κατάστασης

προσπάθησε να αποσπάσει όσο το δυνατόν περισσότερα οφέλη αδιαφορώντας για τυχόν επιπτώσεις. Επιπρόσθετα επιχειρήσεις υβριδικού πολέμου και προπαγάνδας αξιοποιήθηκαν για την επίτευξη του αντικειμενικού της σκοπού. Στο πλαίσιο αυτό, τουρκική εφημερίδα δημοσίευσε σχέδιο που προέβλεπε την κατάληψη ελληνικής νήσου, γεγονός που δεν διαψεύστηκε από την τουρκική κυβέρνηση (Λυμπέρης, 2014). Η τελευταία έδειχνε αποφασισμένη να μην υποχωρήσει.

Οι Η.Π.Α., που μέχρι τότε παρακολουθούσαν με διακριτικότητα τις εξελίξεις, βλέποντας τον κίνδυνο αποσταθεροποίησης της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ, αποφάσισαν να εμπλακούν. Η αμερικανική ηγεσία τήρησε ουδέτερη στάση και πρότεινε σχέδιο απεμπλοκής (όχι πλοία, όχι σημαίες, όχι στρατιωτικές δυνάμεις). Το σχέδιο αυτό ικανοποιούσε την τουρκική πλευρά καθώς η Τουρκία δεν έχανε τίποτα, αντιθέτως η Ελλάδα συμφωνώντας με αυτό το σχέδιο συναινούσε στην αμφισβήτηση της περιοχής. Η τούρκος πρωθυπουργός, θέτοντας τελεσίγραφο, απαίτησε να διευθετηθεί το ζήτημα μέσα σε δύο ώρες, χωρίς να προσδιορίσει τις μετέπειτα κινήσεις. Η Τουρκία προσπαθούσε με ήπια πολιτικά μέσα να εξαναγκάσει την Ελλάδα να αποδεχτεί τις επιδιώξεις της. Ο εξαναγκασμός μετέτρεπε την σχετικά χαμηλής έντασης ελεγχόμενη κρίση, σε κρίση με απρόβλεπτες διαστάσεις και αποσκοπούσε με την απειλή διαφαινόμενης κλιμάκωσης να οδηγήσει την ελληνική πλευρά σε συμβιβασμό προς όφελος της Τουρκίας (Μικρός, 2014).

Η άρνηση της ελληνικής κυβέρνησης να συμβιβαστεί, σε συνδυασμό με το τελεσίγραφο της Τουρκίας, αύξησε την πιθανότητα ένοπλης σύγκρουσης. Η Αμερική, στο πλαίσιο της διαμεσολάβησης και για να αποφύγει την σύγκρουση είχε προειδοποιήσει τις εμπλεκόμενες πλευρές ότι ο πρώτος που θα χρησιμοποιήσει στρατιωτική βία θα έχει και την ευθύνη. Εν μέσω διαπραγμάτευσης και αψηφώντας για την αντίδραση της ελληνικής πλευράς, η Τουρκία με μία αιφνιδιαστική κίνηση καταλαμβάνει την δυτική Ίμια ακριβώς στη λήξη του χρονικού ορίου που είχε θέσει. Αποκτώντας τακτικό πλεονέκτημα επί του πεδίου, ξανά γύρισε στις αρχικές της απαιτήσεις για υποστολή της σημαίας, την αμοιβαία απόσυρση του στρατιωτικού προσωπικού και πρόσθεσε την αρχική της επιδίωξη για έναρξη διαπραγματεύσεων επί του συνολικού καθεστώτος των βραχονησίδων, μικρονησίδων και νησίδων που το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς δεν περιγράφονται στις διεθνείς συνθήκες και αμφισβητούνται.

Εικόνα 3.2. Στρατιωτικός χάρτης της Τουρκίας που δείχνει ότι τα Ίμια ανήκουν στην Ελλάδα. (Πηγή: Χριστογιαννάκης και Βλάσσης, 1996)

Η κατάληψη της βραχονησίδας, τις πρώτες πρωινές ώρες της 31 ης Ιανουαρίου 1996, σηματοδότησε την κατάρρευση της ελληνικής αποτροπής και του μηχανισμού διαχείρισης της κρίσης. Η Ελλάδα αιφνιδιασμένη από την εξέλιξη της κατάστασης φάνηκε μη διατεθειμένη να υλοποιήσει την διακηρυγμένη απειλή χρήσης στρατιωτικής ισχύος για την ανακατάληψη της βραχονησίδας, παρά τις σχετικές προς τούτο εισηγήσεις του Ναυάρχου Χρήστου Λυμπέρη ΠΝ Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (Α/ΓΕΕΘΑ). Η ελληνική κυβέρνηση υποχρεώθηκε να υποχωρήσει και να αποδεχτεί τις τουρκικές επιδιώξεις που εξυπηρετούνταν μέσα από το αμερικανικό σχέδιο αποκλιμάκωσης. Το ελληνικό σύστημα διαχείρισης της κρίσης θέλοντας να αποκρύψει τις αδυναμίες του, έθεσε το δίλημμα του πολέμου ή της διαπραγματεύσεως. Μπορεί η γενικευμένη ένοπλη σύγκρουση να είχε αποφευχθεί, αλλά ταυτόχρονα η Ελλάδα είχε απεμπολήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα επί του συμπλέγματος των βραχονησίδων Ίμια και η τουρκική κυβέρνηση χωρίς κόστος πέτυχε την ανταλλαγή του τετελεσμένου της κατάληψης με την αμφισβήτηση του καθεστώτος των Ιμίων και όχι μόνο, πετυχαίνοντας έτσι τον βασικό της στόχο. Αξίζει να αναφέρουμε ότι η κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων της Τουρκίας δεν ήταν τέτοιας εκτάσεως που να δικαιολογούν πρόθεση για γενικευμένη σύγκρουση (Λυμπέρης 2014, Σημίτης 2005), γεγονός που δείχνει ότι το ελληνικό σύστημα διαχείρισης της κρίσης δεν είχε ορθές πληροφορίες ή δεν είχε την ικανότητα να αναλύσει και να διαχειριστεί τις πληροφορίες που λάμβανε.

3.3 Κίνδυνοι που αναδείχθηκαν

Αποτέλεσμα της κρίσης των Ιμίων, εκτός από το θάνατο των τριών ηρώων του Πολεμικού Ναυτικού, που έπεσαν εν ώρα καθήκοντος και τους πιθανούς συγκυριακούς πολιτικούς στόχους της τότε πρωθυπουργού Τανσού Τσιλέρ, ήταν η Τουρκία να προσθέσει ακόμη ένα ζήτημα στην ατζέντα των θεμάτων διεκδικήσεων που απασχολούν τις ελληνοτουρκικές

σχέσεις, αυτό της θεωρίας των γκρίζων ζωνών στο Αιγαίο. Σύμφωνα με την Τουρκία, η κυριαρχία σε κάποια τμήματα του Αιγαίου πελάγους που αφορούν σε νησίδες και βραχονησίδες δεν είναι σαφής, άρα πρέπει να ρυθμιστεί. Ως νομικό επιχείρημα έθεσε ότι τα διεθνή κείμενα που δεσμεύουν τις δύο περιοχές είναι ασαφή και αφήνουν νομικό κενό. Η Τουρκία θέλοντας να εμφανιστεί ως χώρα που σέβεται τη διεθνή έννομη τάξη τονίζει ότι αυτό θα πρέπει να γίνει μέσα από διαδικασίες που υποδεικνύει ο καταστατικός χάρτης των Ηνωμένων Εθνών. Ο στόχος της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής να εντάξει ένα ακόμη ζήτημα αμφισβήτησης της ελληνικής κυριαρχίας στέφθηκε από επιτυχία και αξιοποιείται κατάλληλα ώστε λίγο καιρό μετά τα Ίμια να αμφισβητήσει την κυριαρχία της Ελλάδας ακόμα και στη Γαύδο νότια της Κρήτης. Η ελληνική κυβέρνηση δεχόμενη πίεση τόσο από το εσωτερικό της χώρας, για τον τρόπο που διαχειρίστηκε την κατάσταση όσο και από εξωτερικούς δρώντες, ξεκίνησε διάλογο μέσω των Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ) σε θέματα χαμηλής πολιτικής για να επιτευχθεί επαναπροσέγγιση και να εξασφαλιστεί δίαυλος επικοινωνίας μεταξύ των δύο μερών (Σημίτης, 2005). Μέχρι και σήμερα δεν έχει επιτευχθεί συγκεκριμένο αποτέλεσμα μέσα από αυτή τη διαδικασία, καθώς η Τουρκία όλο αυτό το διάστημα δεν έχει μετακινηθεί από τις πάγιες θέσεις της στην υψηλή πολιτική και στις αξιώσεις της έναντι της Ελλάδας, αντιθέτως δείχνει αποστροφή προς το διεθνές δίκαιο και επιθυμία αναθεώρησης των διεθνών συνθηκών που διέπουν τις σχέσεις της με την Ελλάδα.

Σταχυολογώντας τους βασικότερους κινδύνους όπως αυτοί αναδεικνύονται μέσα από την κρίση των Ιμίων καταλήγουμε στους ακόλουθους:

- **Απώλεια στρατιωτικού προσωπικού κατά τη διάρκεια εκτέλεσης του καθήκοντος.** Η πτώση του ελικοπτέρου ΠΝ 21 στα Ίμια καταδεικνύει με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο το τίμημα της ελληνικής κοινωνίας και των Ενόπλων Δυνάμεων για την αποτροπή της τουρκικής απειλής έναντι της εθνικής ασφάλειας της Ελλάδας.
- **Αμφισβήτηση της εθνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο πέλαγος.** Η κρίση των Ιμίων ήταν αποτέλεσμα της αναθεωρητικής πολιτικής της Τουρκίας και υπενθυμίζει τη συνεχή επιδίωξή της για αμφισβήτηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας προς επίτευξη μιας συνολικής διαπραγμάτευσης για επανακαθορισμό των συνθηκών που διέπουν το καθεστώς του Αιγαίου Πελάγους και της ανατολικής Μεσογείου.
- **Απώλεια της εθνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο πέλαγος.** Η κατάληψη της δυτικής Ίμιας σε συνέχεια της κατοχής της βόρειας Κύπρου δείχνει ότι η Τουρκία προς επίτευξη των γενικότερων στρατηγικών της επιδιώξεων δύναται να προβεί σε κατάλυση της εθνικής κυριαρχίας έτερου κράτους.
- **Αεροπορικό ατύχημα.** Σε συνέχεια του πρώτου κινδύνου, η χρήση των αεροπορικών μέσων και των πιλότων σε οριακές καταστάσεις εγκυμονούν κίνδυνο απώλειας αυτών.
- **Ναυτικό ατύχημα.** Η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ναυτικών μονάδων σε μικρό γεωγραφικό χώρο και η ύπαρξη συνθηκών έντασης δημιουργούν τις προϋποθέσεις

ενός ναυτικού ατυχήματος.

- **Αδυναμία της Ελλάδας να εκμεταλλευτεί τους φυσικούς πόρους στην αποκλειστική οικονομική ζώνη (ΑΟΖ).** Η μη ενάσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας στο Αιγαίο Πέλαγος και την ανατολική Μεσόγειο αφαιρεί το αναφαίρετο δικαίωμα της εκμετάλλευσης των φυσικών της πόρων και της οικονομικής της ανάπτυξης.

4 Μελέτη περίπτωσης: κρίσεις χαμηλής έντασης από τα Ίμια έως σήμερα

Ενώ στο προηγούμενο κεφάλαιο μελετήσαμε την περίπτωση της κρίσης των Ιμίων το 1996, όπου είχε όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά κρίσεως υψηλής έντασης (κατάληψη ελληνικού εδάφους, απώλεια στρατιωτικού προσωπικού κ.α.), στο παρόν κεφάλαιο θα μελετήσουμε περιπτώσεις κρίσεων χαμηλής έντασης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας από τα Ίμια έως σήμερα που δείχνουν την εύθραυστη κατάσταση για την ασφάλεια που επικρατεί στη περιοχή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της κατάστασης είναι η δήλωση του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου του Ναυτικού (Α/ΓΕΝ) της Ελλάδας «Κάθε βράδυ γίνεται πόλεμος στο Αιγαίο. Όταν ξεμυτίσει ένας Τούρκος θα βρει δίπλα του μία μονάδα μας» θέλοντας να απεικονίσει την τουρκική προκλητικότητα και τον ακήρυχτο πόλεμο που επικρατεί στην περιοχή του Αιγαίου (CNN, 2018).

4.1 Η κατάρριψη του ελληνικού μαχητικού F-16 και ο θάνατος του Κωνσταντίνου Ηλιάκη

Στις 23 Μαΐου 2006 ένα ζεύγος ελληνικών μαχητικών F-16D Block 50, με πιλότους τον Σμηναγό Κ. Ηλιάκη και τον Υποσμηναγό Π. Καλτσικόγλου, διετάχθησαν να αναγνωρίσουν σχηματισμό τουρκικών μαχητικών αεροσκαφών (Α/Φ), που είχαν απογειωθεί από τουρκική αεροπορική βάση της Μικράς Ασίας, με σκοπό την αεροφωτογράφιση του αντιαεροπορικού συστήματος S-300 στην Κρήτη. Αυτή η διαδικασία της αεροφωτογράφισης και εντοπισμού πιθανών θέσεων ανάπτυξης και αραίωσης των ελληνικών συστοιχιών S-300 που εγκαταστάθηκαν στη Κρήτη μετά τη ματαίωση τοποθέτησης τους στην Κύπρο λόγω αντιδράσεων τόσο της Τουρκίας όσο και άλλων διεθνών δρώντων, ήταν μία γνώριμη διαδικασία τόσο για τους επιτελείς του ελληνικού Πενταγώνου, όσο και για τους Έλληνες πιλότους οι οποίοι διατάσσονται συχνά να αναγνωρίσουν και να αναχαιτίσουν τα τουρκικά μαχητικά τα οποία παραβιάζουν τον Ελληνικό Εναέριο Χώρο (Ε.Ε.Χ.) και το FIR Αθηνών (Flight Information Region). Ο τουρκικός σχηματισμός αποτελείται από ένα μαχητικό RF-4 το οποίο έφερε ειδικό σύστημα αεροφωτογράφισης και δύο μαχητικά F-16 εγγύς προστασίας. Η αναχαιτίση του τουρκικού σχηματισμού έλαβε χώρα δυτικά της Καρπάθου εντός του FIR Αθηνών. Στη προσπάθεια του ενός από τα δύο ελληνικά μαχητικά, με πιλότο τον Σμηναγό Κ. Ηλιάκη, να προσεγγίσει και να αναγνωρίσει τα χαρακτηριστικά του τουρκικού

φωτοαναγνωριστικού RF-4 και των συστημάτων αεροφωτογράφισης που έφερε, παρεμποδίστηκε με την εκτέλεση φονικών ελιγμών από το τουρκικό μαχητικό εγγύς προστασίας, με πιλότο τον Χαλί Ιμπραήμ Οσκεμπίρ (Μηχανή του Χρόνου, 2018). Αυτοί οι επικίνδυνοι ελιγμοί, ελάχιστα μέτρα από το ελληνικό μαχητικό, αν και αποσκοπούσε να το θέσει εντός του κώνου αερίων του κινητήρα του με σκοπό να προκαλέσει την κατάρριψή του, τελικά είχε ως αποτέλεσμα την πρόσκρουση του τούρκικου Α/Φ στην καλύπτρα του ελληνικού μαχητικού και την δολοφονία του Σμηναγού Κωνσταντίνου Ηλιάκη (Iefimerida.gr, 2018). Η συγκεκριμένη διαδικασία των τούρκων πιλότων είναι μία πάγια τακτική που χρησιμοποιούν, τα τελευταία χρόνια, όταν εκτελούν παραβίαση του ελληνικού εναέριου χώρου (ΕΕΧ) ή παράβαση του FIR Αθηνών και αναχαιτίζονται από Έλληνες πιλότους (Καπούτσης, 2019).

Αξίζει να αναφέρουμε ότι σύμφωνα με τα στοιχεία της επίσημης ιστοσελίδας του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας από το 2011 έως το 2018 έχουμε μια αυξητική τάση των παραβιάσεων του Εθνικού Εναέριου Χώρου (10 ν.μ.) από τουρκικά μαχητικά Α/Φ, ελικόπτερα (Ε/Π) και αεροσκάφη ηλεκτρονικού πολέμου. Όπως φαίνεται και στον πίνακα (1), ενώ το 2011 έχουμε 962 παραβιάσεις, το 2018 οι παραβιάσεις έχουν τετραπλασιαστεί και φτάνουν τις 3705 (ΓΕΕΘΑ, 2019). Στις ανωτέρω περιπτώσεις είχαμε και ισάριθμες αναγνωρίσεις και αναχαιτίσεις από ελληνικά μαχητικά αεροσκάφη. Σύμφωνα με τις κατασκευάστριες εταιρείες, το κόστος κάθε ώρας αναχαιτίσης για αεροσκάφη 4ης γενιάς κυμαίνεται από 10000 έως 12000 ευρώ ανά ώρα (Γαλάνης, 2018), εάν σε αυτό το κόστος προστεθεί η συντήρηση του υλικού και η εκπαίδευση του προσωπικού τότε αντιλαμβανόμαστε την οικονομική επιβάρυνση της Ελλάδας στα χρόνια της οικονομικής κρίσης από την αύξηση της τουρκικής προκλητικότητας και την έμπρακτη αμφισβήτηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας στον ΕΕΧ της. Σε αυτή την οικονομική αιμορραγία για την ελληνική κοινωνία πρέπει να προστεθεί και η ανεκτίμητη θυσία των Ελλήνων πιλότων οι οποίοι έπεσαν εν ώρα καθήκοντος είτε για να αναχαιτίσουν τούρκικα αεροσκάφη που είχαν εισέλθει παράνομα στον εθνικό εναέριο χώρο είτε για να υποστηρίξουν επιχειρήσεις ή εκπαιδευτικές δραστηριότητες των Ενόπλων Δυνάμεων για επαύξηση της μαχητικής τους ικανότητας ώστε να λειτουργούν αποτρεπτικά ενάντια σε οποιοδήποτε επίδοξο εισβολέα. Για τη χρονική περίοδο από το 1990 έως το 2018 έχουν απολέσει τη ζωή τους 125 στρατιωτικοί και έχουν καταπέσει 81 στρατιωτικά αεροσκάφη διαφόρων τύπων. Τελευταίο χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του ακήρυχτου πολέμου που επικρατεί στους ελληνικούς αιθέρες είναι η απώλεια του Γεώργιου Μπαλαδώρου ο οποίος βρήκε τραγικό θάνατο τον Απρίλιο του 2018 επιστρέφοντας από αναχαιτίση τουρκικών αεροσκαφών ανατολικά της Σκύρου (Χασαπόπουλος, 2018).

Πίνακας 1. Στατιστικά στοιχεία παραβατικότητας της τουρκικής αεροπορίας. (Πηγή: ΓΕΕΘΑ, 2019)

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ	ΠΑΡΑΒΑΣΕΙΣ
2009	1678	703
2010	1239	729
2011	962	620
2012	646	667
2013	636	577
2014	2244	801
2015	1779	826
2016	1671	902
2017	3317	1103
2018	3705	1401
2019 έως τον Ιούλιο	2759	1030

Η αμφισβήτηση του FIR Αθηνών (FIR: Flight Information region) και της εθνικής κυριαρχίας της Ελλάδος στον ΕΕΧ από την Τουρκία δεν θέτει σε κίνδυνο μόνο την Εθνική Ασφάλεια της Ελλάδας αλλά έχει και πολιτικές προεκτάσεις σε διεθνές επίπεδο καθώς τίθενται θέματα ασφάλειας πτήσης αεροσκαφών που ίπτανται εντός του FIR Αθηνών και θέματα δικαιοδοσίας επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης σε περίπτωση ατυχήματος (Συρίγος, 2014).

4.2 Ο εμβολισμός του περιπολικού ανοικτής θαλάσσης Γαύδος του Λιμενικού Σώματος

Στις 12 Φεβρουαρίου του 2018 ένα ακόμα θαλάσσιο επεισόδιο μεταξύ σκαφών της Ελληνικής και Τουρκικής ακτοφυλακής έφερε την Ελλάδα και την Τουρκία σε νέα κρίση στη

περιοχή των Ιμίων. Την εν λόγω περίοδο λόγω της επετείου της κρίσης του 1996 , ο τότε Υπουργός Εθνικής Άμυνας με μία αιφνιδιαστική κίνηση είχε πάει στη περιοχή για να αποτίσει φόρο τιμής στους τρεις ήρωες του Πολεμικού Ναυτικού που έπεσαν εν ώρα καθήκοντος. Επιπλέον τις ίδιες ημέρες τουρκικά αλιευτικά είχαν απομακρυνθεί από την περιοχή από ελληνικά σκάφη του Λιμενικού Σώματος λόγω εκτέλεσης αλιείας εντός Ελληνικών Χωρικών Υδάτων (ΕΧΥ). Τα δύο αυτά περιστατικά είχαν ενεργοποιήσει τα εθνικιστικά αντανάκλαστικά της Τουρκίας με αποτέλεσμα να έχουν συγκεντρωθεί στην περιοχή επτά (7) πλοία της τουρκικής ακτοφυλακής. Την εν λόγω δραστηριότητα παρακολουθούσαν ελληνικά σκάφη της ακτοφυλακής. Τις νυχτερινές ώρες στις 12 Φεβρουαρίου 2018 το ελληνικό περιπολικό σκάφος ανοικτής θαλάσσης ΓΑΥΔΟΣ, του Λιμενικού Σώματος, στο πλαίσιο της παρακολούθησης βρέθηκε ανάμεσα σε δύο σκάφη της τουρκικής ακτοφυλακής. Το μεγαλύτερο από αυτά, η ακτοφυλακίδα UMUT πραγματοποιώντας επικινδύνους ελιγμούς, κατά παράβαση των διεθνών κανόνων αποφυγής συγκρούσεων, κινήθηκε προς το ελληνικό περιπολικό με αποτέλεσμα να το εμβολίσει στην πρυμναία αριστερή πλευρά του. Από την σύγκρουση δεν προκλήθηκε τραυματισμός αλλά μόνο υλικές ζημιές (Νέδος και Σουλιώτης, 2018).

Το επεισόδιο αυτό δείχνει την κουλτούρα που έχει αναπτυχθεί στο προσωπικό των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας της Τουρκίας. Στο πλαίσιο εκτέλεσης της αποστολής τους και της επίτευξης των στόχων, που έχει θέσει η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία τους, δεν διστάζουν να κάνουν ενέργειες οι οποίες δύναται να προκαλέσουν απώλειες ανθρώπινων ζώων και να προκαλέσουν μείζον επεισόδιο το οποίο μπορεί να εξελιχθεί σε γενικευμένη σύρραξη. Την ίδια ακριβώς συμπεριφορά του κυβερνήτη της τούρκικης ακταιωρού είχε και ο πιλότος που προσέκρουσε και σκότωσε τον Έλληνα πιλότο Κ. Ηλιάκη.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι την επόμενη ακριβώς ημέρα, ο τούρκος πρόεδρος αξιοποιώντας το περιστατικό, σε ομιλία του σε κομματικό ακροατήριο και αφού πανηγύρισε για τη στρατιωτική επιχείρηση κατά των Κούρδων στη βόρεια Συρία, όπου είχε δεκάδες νεκρούς και τραυματίες, προειδοποίησε την Ελλάδα: «να μην νομίζουν ότι δεν ελέγχουμε τις κινήσεις για την αναζήτηση αερίου ανοιχτά της Κύπρου και της κινήσεις στο Αιγαίο με τις βραχονησίδες. Τα νταηλίκια των Ελλήνων σταματούν μόλις εμφανισθούν τα αεροσκάφη, τα πλοία και ο στρατός μας.... Ας προσέξουν, λοιπόν, να μην υπερβούν τα όρια στην Κύπρο και στο Αιγαίο» (Μάρδας, 2018). Οι δηλώσεις του ανώτατου πολιτειακού άρχοντα αντικατοπτρίζουν με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο την τουρκική απειλή έναντι της Ελλάδος καθώς οι τυχόν διαφορές των δύο κρατών δεν αντιμετωπίζονται με την επίκληση του διεθνούς δικαίου αλλά με την προβολή στρατιωτικής ισχύος.

4.3 Η σύλληψη Ελλήνων στρατιωτικών στον Έβρο

Σύμφωνα με ανακοίνωση του εκπρόσωπου τύπου του Γενικού Επιτελείου Στρατού «Στις 1

Μαρτίου του 2018 στρατιωτική περίπολος του Στρατού Ξηράς αποτελούμενη από δύο στελέχη, έναν Αξιωματικό και έναν Υπαξιωματικό πενταετούς υποχρέωσης, στο πλαίσιο συνήθους δραστηριότητας περιπολίας στην συνοριακή οριογραμμή Ελλάδας-Τουρκίας στη δασική περιοχή Καστανιών Έβρου, φέρεται να εντοπίστηκε και συνελήφθη από αντίστοιχη περίπολος σε τουρκικό έδαφος» (Καθημερινή, 2018). Το περιστατικό έλαβε χώρα λίγες μόνο ώρες μετά την ομιλία του Αμερικάνου πρέσβη στο Οικονομικό Συμπόσιο στους Δελφούς όπου είχε τονίσει ότι «...φοβάμαι μια αθέλητη ελληνοτουρκική σύγκρουση...» (Μάρδας, 2018). Η εν λόγω σύλληψη δεν θα ήταν άξια αναφοράς εάν η εξέλιξή της είχε τη συνήθη κατάληξη, την διαμεσολάβηση των τοπικών στρατιωτικών αρχών και την άμεση απελευθέρωση τους. Το γεγονός αυτό έχει συμβεί πολλές φορές και από τις δύο πλευρές λόγω των καιρικών συνθηκών και της μορφολογίας του εδάφους. Στην προκειμένη περίπτωση η Τουρκία θέλοντας να εκμεταλλευτεί το περιστατικό για να αναβαθμίσει την τουρκική απειλή και να διαταράξει την ασφάλεια της περιοχής προτίμησε να συλλάβει τους Έλληνες στρατιωτικούς και να τους απαγγείλει κατηγορίες για παραβίαση πρωτοβάθμιας απαγορευμένης στρατιωτικής ζώνης, υποψίας διαφυγής και καταστροφής αποδεικτικών στοιχείων αφήνοντας καθαρές υποψίες για τυχόν κατασκοπεία (Μάρδας, 2018).

Η σύλληψη και κράτηση των Ελλήνων στρατιωτικών στιγμάτισε τις ήδη επιβαρυμένες ελληνοτουρκικές σχέσεις, γιατί Ελλάδα και Τουρκία πάνω από 4 μήνες είχαν εγκλωβιστεί σε έναν άτυπο διπλωματικό θρίλερ για την τύχη των δύο Ελλήνων με ανεξέλεγκτες προεκτάσεις τόσο στο ηθικό του Ελληνικού στρατεύματος όσο και της ίδιας της ελληνικής κοινωνίας η οποία ζούσε τα αποτελέσματα ενός ψυχολογικού πολέμου (τομέας επιχειρήσεων υβριδικού πολέμου) από την πλευρά της Τουρκίας. Αυτή η κατάσταση θα μπορούσε να ενεργοποιήσει εθνικιστικά αντανakλαστικά στο εσωτερικό της χώρας με απρόβλεπτες διαστάσεις στην ευαίσθητη περιοχή της δυτικής Θράκης, λόγω της ύπαρξης του μουσουλμανικού στοιχείου και της προσπάθειας εκμετάλλευσης του από το τουρκικό προξενείο. Τελικά στις 15 Αυγούστου του 2018 οι δύο Έλληνες στρατιωτικοί αφέθηκαν ελεύθεροι χωρίς να γίνει γνωστό το παρασκήνιο της αποφυλάκισης και χωρίς να επιβεβαιωθούν από επίσημες κρατικές πηγές οι παρεμβάσεις έτερων διεθνών δρώντων ώστε να επιτευχθεί αυτό το αποτέλεσμα.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι στην ερώτηση που έθεσαν οι βουλευτές της τότε Αξιωματικής αντιπολίτευσης, στον Υπουργό Εθνικής Άμυνας, θέλοντας να ενημερωθούν για την εξέλιξη της Ένορκη Διοικητική Εξέταση (ΕΔΕ) που έλαβε χώρα στο πλαίσιο διερεύνησης των συνθηκών της σύλληψης, τόνιζαν ότι «πριν από τη σύλληψη είχε προηγηθεί κατακόρυφη κλιμάκωση της έντασης με την Τουρκία, μετά τον εμβολισμό του περιπολικού πλοίου ανοικτής θαλάσσης ΓΑΥΔΟΣ του Λιμενικού Σώματος στα Ίμια και της έντονης τουρκικής κινητικότητας στην περιοχή του Έβρου με συνεχείς ασκήσεις, θα έπρεπε να είχαν ληφθεί μέτρα αποφυγής του περιστατικού της σύλληψης» (Το Βήμα, 2019). Ουσιαστικά οι βουλευτές του ελληνικού κοινοβουλίου με την εν λόγω αναφορά τους τόνιζαν την έλλειψη

διαχείρισης κινδύνων ασφάλειας που είχαν γίνει ορατοί αλλά δεν ενεργοποιήθηκε κατάλληλος μηχανισμός διαχείρισης τους ώστε να μην εκδηλωθούν και τελικά να φτάσουμε στην κρίση της σύλληψης των Ελλήνων στρατιωτικών.

4.4 Ενέργειες που θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια στην περιοχή του Αιγαίου

Εκτός από τα επεισόδια ή τις κρίσεις χαμηλής έντασης που έχουν δει τα φώτα της δημοσιότητας, υπάρχει πλήθος περιστατικών και ενεργειών που διαδραματίζονται καθημερινά στο Αιγαίο και την ανατολική Μεσόγειο αυξάνοντας τους δείκτες παραβατικότητας και δυναμιτίζουν την ασφάλεια της περιοχής θέτοντας σε κίνδυνο την ανθρώπινη ύπαρξη και ευημερία.

Η αύξηση των μεταναστευτικών ροών από τα παράλια της Μικράς Ασίας, αν και φαινομενικά είναι ένα καθαρά κοινωνικό φαινόμενο, στη περίπτωση της Ελλάδας τείνει να εξελιχθεί σε κίνδυνο εθνικής ασφάλειας. Οι εν λόγω μεταναστευτικές ροές ελέγχονται από την κεντρική εξουσία της Τουρκίας και χρησιμοποιούνται κατά το δοκούν από αυτή ως διαπραγματευτικό εργαλείο έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδος για την επίτευξη των στόχων εξωτερικής πολιτικής. Επιπρόσθετα μεγάλο είναι το πλήθος των περιπτώσεων όπου στελέχη των τουρκικών σωμάτων ασφαλείας και των Ενόπλων Δυνάμεων εμπλέκονται σε κυκλώματα διακινητών που κατευθύνουν τις ροές στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου (Φωτιάδης, 2009). Από την άλλη πλευρά ο τρόπος διαχείρισης της προσφυγικής κρίσης από την μεριά της Ελλάδος με την δημιουργία ανοιχτών χώρων συγκέντρωσης των μεταναστών και προσφύγων στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, με δεδομένο την διαχρονική αμφισβήτηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδος επί των νήσων αυτών, από την Τουρκία και σε συνδυασμό ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ανθρώπων αυτών είναι μουσουλμανικού θρησκευματος δημιουργεί προϋποθέσεις εργαλειοποίησης από την μεριά της Τουρκίας σε περίπτωση κρίσης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις ή και αξιοποίησής τους για πρόκληση θερμού επεισοδίου. Δεν είναι λίγες οι φορές που η Τουρκία έχει επικαλεστεί τα ανθρώπινα δικαιώματα για να επέμβει σε ανεξάρτητα κράτη προς επίτευξη των γενικότερων γεωπολιτικών επιδιώξεων της.

Επίσης τα τελευταία χρόνια η Τουρκία έχει δώσει μεγάλη βαρύτητα και έχει αναπτύξει τεχνολογία μη επανδρωμένων αεροσκαφών (UAVs: Unmanned Aerial Vehicle). Οι κυριότερες εφαρμογές των UAVs είναι στρατιωτικές, όπως συλλογή πληροφοριών, επιτήρηση και αναγνώριση ISR (Intelligence, Surveillance and Reconnaissance), αεροπορικές περιπολίες και προσβολές, ανίχνευση ραδιοβιοχημικών ουσιών, ή πιο απλά για όλες εκείνες τις αποστολές που θεωρούνται υψηλού στρατιωτικού και πολιτικού ρίσκου για τα συνήθη Α/Φ. Τα εν λόγω Α/Φ προτιμούνται όχι μόνο λόγω του περιορισμένου ρίσκου απώλειας ανθρώπινων ζωών σε περίπτωση αποτυχημένης αποστολής, αλλά και της καλύτερης και σταθερότερης

ανταπόκρισης σε σχέση με τους ανθρώπους κατά τη διάρκεια πολύωρων επιχειρήσεων (USA Department of Defense, Office of the Secretary of Defense, 2005). Η Τουρκία όπως και πολλοί άλλοι δρώντες στο διεθνές σύστημα, εκμεταλλεύονται το κενό που υπάρχει στο διεθνές δίκαιο για το ακριβές νομικό καθεστώς που διέπει την χρήση των συστημάτων αυτών, τα αξιοποιεί για πλήθος αποστολών στη περιοχή του Αιγαίου και κατά παράβαση της σύμβασης του Σικάγου που τέθηκε σε ισχύ το 1947 και καθορίζει το θεσμικό πλαίσιο της διεθνούς εναέριας κυκλοφορίας και περιέχει ειδική πρόβλεψη για τις πτητικές μηχανές της κατηγορίας αυτής (Γιόκαρης και Άγγελος, 1996), αξιοποιεί τα εν λόγω συστήματα για να αμφισβητήσει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδος στη περιοχή του Αιγαίου (Πρώτο Θέμα, 2018). Με δεδομένο ότι τα εν λόγω συστήματα δύναται να φέρουν και βληματικό φορτίο για να προσβάλουν στόχους, αντιλαμβανόμαστε ότι μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο ανθρώπινες ζωές χωρίς να υπάρχει αντίστοιχα διακινδύνευση των ζωών τούρκων πιλότων και χωρίς πολιτικό κόστος. Εάν στα παραπάνω προστεθεί και η πιθανότητα ατυχήματος ενός UAV με πολιτική πτήση στον εναέριο χώρο της Ελλάδος, χωρίς να είναι γνωστός ο θύτης, αντιλαμβανόμαστε την ανασφάλεια που θα αναπτυχθεί τόσο στο εσωτερικό όσο και στη Διεθνή κοινότητα σχετικά με την ασφάλεια της περιοχής. Ένα τέτοιο περιστατικό θα είχε απρόβλεπτες διαστάσεις για την βαριά βιομηχανία της Ελλάδος τον τουρισμό που δραστηριοποιείται κατά κύριο λόγο στα νησιά του Αιγαίου πελάγους. Αξίζει να αναφέρουμε ότι τούρκικα UAVs επιχειρούν την περίοδο αυτή στην εμφύλια σύρραξη στη Λιβύη προς υποστήριξη των δημοκρατικών στρατευμάτων χωρίς να μπορεί άμεσα η διεθνής κοινότητα να κατηγορήσει την Τουρκία για την εμπλοκή της (Militaire, 2019).

4.5 Κίνδυνοι που αναδεικνύονται από τις κρίσεις χαμηλής έντασης

Συνοψίζοντας, από τις ενδεικτικές κρίσεις χαμηλής έντασης που έχουν λάβει χώρα την περίοδο από το 1996 έως σήμερα αντιλαμβανόμαστε ότι οι κίνδυνοι για την ασφάλεια της Ελλάδας είναι πολλοί, πολυπαραγοντικοί, πολυδιάστατοι αλλά με κοινό σημείο αναφοράς την τουρκική απειλή.

Σταχυολογώντας τους βασικότερους κινδύνους όπως αυτοί αναδεικνύονται μέσα από τις κρίσεις χαμηλής έντασης που λαμβάνουν καθημερινά χώρα στη περιοχή του Έβρου, του Αιγαίου και της ανατολικής Μεσογείου καταλήγουμε στους ακόλουθους:

- **Απώλειας στρατιωτικού προσωπικού κατά τη διάρκεια εκτέλεσης του καθήκοντος.**
- **Αεροπορικό ατύχημα.**
- **Αμφισβήτηση της εθνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο πέλαγος και την ανατολική Μεσόγειο:** οι ενέργειες αμφισβήτησης της εθνικής κυριαρχίας της Ελλάδας επί της υφαλοκρηπίδας στην περιοχή του συμπλέγματος της Μεγίστης και η υιοθέτηση του δόγματος της Γαλάζιας Πατρίδας, επεκτείνει τον κίνδυνο αμφισβήτησης και στην

ανατολική Μεσόγειο.

- **Ναυτικό ατύχημα.**
- **Δημιουργίας τετελεσμένων:** η μονομερής σύλληψη και κράτηση των Ελλήνων στρατιωτικών στον Έβρο δείχνει ότι η Τουρκία δύναται να αξιοποιήσει κάθε ευκαιρία ώστε να δημιουργήσει τετελεσμένα γεγονότα και να κερδίσει διπλωματικά οφέλη (Κονδύλης, 1999).
- **Ατύχημα με μη επανδρωμένα οχήματα:** η αφάνεια δράσης και ο εκμηδενισμός πολιτικού κόστους πρόκλησης ατυχήματος είναι χαρακτηριστικά που δύναται η Τουρκία να αξιοποιήσει ώστε να δημιουργήσει ένταση στη περιοχή.
- **Εκδήλωση αναταραχών σε καταυλισμούς μεταναστών και αποσταθεροποίηση περιοχών του ανατολικού Αιγαίου.** Η δικαιολογία επέμβασης του κατοχικού στρατού στην Κύπρο είναι ενδεικτική του τρόπου σκέψης και δράσης της τουρκικής ηγεσίας.
- **Αποσταθεροποίηση της μειονότητας της Δυτικής Θράκης.**
- **Ατύχημα στην περιοχή του Αιγαίου και δημιουργία πλήγματος στον Τουρισμό.** Η οικονομική υποβάθμιση της Ελλάδας είναι βασική επιδίωξη της Τουρκίας προς επίτευξη των στόχων της.
- **Κυβερνοπόλεμος.** Η εξάρτηση των σύγχρονων κοινωνιών από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, είναι ένας τομέας που η Τουρκία δύναται να εκμεταλλευτεί, στο πλαίσιο επιχειρήσεων υβριδικού πολέμου, για να δημιουργήσει πρόβλημα στην ασφάλεια της Ελλάδας.

5 Διαχείριση Κινδύνων

Οι κίνδυνοι ασφάλειας που προέκυψαν στις περιπτωσιολογικές μελέτες των κρίσεων στα Κεφάλαια 3 και 4, θα διαχειριστούν / αναλυθούν με την αξιοποίηση της μήτρας διακινδύνευσης (risk matrix). Η μήτρα διακινδύνευσης, όπως προαναφέραμε στο Κεφάλαιο 2, είναι ένα από τα βασικά εργαλεία του μοντέλου διαχείρισης διακινδύνευσης (risk management) ISO 31000:2018. Με την αξιοποίηση του εν λόγω εργαλείου θα γίνει προσπάθεια εκτίμησης των κινδύνων ως προς την σημαντικότητά τους με βάση τα χαρακτηριστικά τους, την πιθανότητα εκδήλωσης και τον αντίκτυπο τους. Και τα δύο χαρακτηριστικά υπολογίζονται υποκειμενικά, έχοντας όμως σαν γνώμονα, για την πιθανότητα εκδήλωσης των κινδύνων, τον αριθμό εμφάνισης αυτών στις υπό εξέταση κρίσεις από το 1996 έως σήμερα, ενώ για τον αντίκτυπο, την διευρυμένη έννοια της ασφάλειας που επικεντρώνεται στην ανθρώπινη ασφάλεια, όπως αυτή αναλύθηκε στο κεφάλαιο 2.

5.1 Κίνδυνοι ασφάλειας και τα χαρακτηριστικά τους

Οι κίνδυνοι όπως προέκυψαν από τις περιπτωσιολογικές μελέτες καταγράφονται και περιγράφονται συνοπτικά στον πίνακα (2).

Πίνακας 2. Καταγραφή κινδύνων

ΚΩΔΙΚΟΣ	ΚΙΝΔΥΝΟΣ
A	Απώλεια στρατιωτικού προσωπικού κατά τη διάρκεια εκτέλεσης του καθήκοντος.
B	Αμφισβήτηση της εθνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο πέλαγος.
Γ	Απώλεια της εθνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο πέλαγος.
Δ	Αεροπορικό ατύχημα.
Ε	Ναυτικό ατύχημα.
ΣΤ	Δημιουργία τετελεσμένων από την Τουρκία.
Z	Ατύχημα με μη επανδρωμένα οχήματα.
H	Εκδήλωση αναταραχών σε καταυλισμούς μεταναστών και αποσταθεροποίηση περιοχών του ανατολικού Αιγαίου.
Θ	Αποσταθεροποίηση της μειονότητας της δυτικής Θράκης.
I	Πλήγμα στην οικονομική δραστηριότητα του τουρισμού, στη περιοχή του Αιγαίου, λόγω έντασης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις ή ατυχήματος.
IA	Αδυναμία της Ελλάδος να εκμεταλλευτεί τους φυσικούς πόρους στην

	Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη.
ΙΒ	Επιχειρήσεις υβριδικού πολέμου.
ΙΓ	Τρομοκρατίας.
ΙΔ	Κυβερνοπόλεμος.

Τα χαρακτηριστικά των κινδύνων ασφάλειας που επιλέχθηκαν για τον προσδιορισμό της σημαντικότητάς τους είναι η πιθανότητα εκδήλωσης και ο αναμενόμενος αντίκτυπος, όπως περιγράφονται στους πίνακες (3) και (4) (Lund et al., 2011). Η κλίμακα πιθανότητας εκδήλωσης ενός κινδύνου ασφάλειας έχει διαβάθμιση από το ένα (1) έως το πέντε (5), με το ένα (1) να είναι σπάνιο να εκδηλωθεί ένας κίνδυνος ασφάλειας, ενώ με το πέντε (5) να είναι βέβαιο ότι θα εκδηλωθεί εξαιτίας της τουρκικής απειλής και των επικρατουσών συνθηκών στην περιοχή του Αιγαίου και της ανατολικής Μεσογείου. Η κλίμακα αντίκτυπου, αντίστοιχα έχει διαβάθμιση από το ένα (1) έως το πέντε (5), με το ένα (1) να αντιστοιχεί στον ελάχιστο αντίκτυπο που θα έχει η εκδήλωση ενός κινδύνου στην ίδια την ασφάλεια, ενώ με το πέντε (5) να αντιστοιχεί στον καταστροφικό αντίκτυπο που θα έχει η εκδήλωση ενός κινδύνου στην ασφάλεια της Ελλάδας. Η μήτρα κινδύνου επιλέχθηκε να έχει κλίμακα 5x5, με σκοπό να γίνει απεικόνιση των κινδύνων σε αυτή με μεγαλύτερη ακρίβεια τόσο ως προς την πιθανότητα εκδήλωσης αυτών όσο και ως προς τον αντίκτυπο τους στην ασφάλεια.

Πίνακας 3. Κλίμακα πιθανότητας

ΚΛΙΜΑΚΑ	ΤΙΤΛΟΣ
5	Βέβαιο
4	Μάλλον θα συμβεί
3	Πιθανό
2	Μάλλον δεν θα συμβεί
1	Σπάνιο

Πίνακας 4. Κλίμακα αντίκτυπου

ΚΛΙΜΑΚΑ	ΤΙΤΛΟΣ
5	Καταστροφικός
4	Πολύ σοβαρός
3	Σοβαρός

2

Χαμηλός

1

Ελάχιστος

5.2 Ενδεικτική και συνολική μήτρα κινδύνων

Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα που προέκυψαν από τις περιπτωσιολογικές μελέτες των ελληνοτουρκικών κρίσεων καθώς και τα στοιχεία των ανωτέρω πινάκων, προκύπτει η ενδεικτική μήτρα κινδύνου όπως φαίνεται στον πίνακα (5). Μελετώντας τον εν λόγω πίνακα βλέπουμε ότι η απώλεια στρατιωτικού προσωπικού κατά τη διάρκεια εκτέλεσης του καθήκοντος έχει πιθανότητα 4 να εκδηλωθεί και αντίκτυπο 5, η πιθανότητα προκύπτει από τα περιστατικά τα οποία έχουν προκύψει την περίοδο από τα Ίμια έως σήμερα και την αυξητική τάση της παραβατικής συμπεριφοράς της Τουρκίας που προμηνύει ότι θα έχουμε και άλλα τέτοια περιστατικά στο μέλλον, ενώ ο αντίκτυπος είναι 5 (καταστροφικός) καθώς η απώλεια της ανθρώπινης ζωής είναι ανυπολόγιστης αξίας και επιδρά καταλυτικά στην ασφάλεια της Ελλάδας (χαρακτηριστικό τελευταίο παράδειγμα είναι η απώλεια του ήρωα πιλότου Γ. Μπαλταδώρου) καθώς δημιουργεί έλλειμμα ασφάλειας στον ελληνικό λαό με αντίκτυπο σε πολλές εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας. Αντίστοιχα ο κίνδυνος αμφισβήτησης της εθνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο πέλαγος έχει πιθανότητα 5 και αντίκτυπο 4, καθώς οι ενέργειες της Τουρκίας σε καθημερινή βάση είναι τέτοιες που έμπρακτα αμφισβητούν την εθνική κυριαρχία στο Αιγαίο πέλαγος και την ανατολική Μεσόγειο και η ρητορική που έχει υιοθετηθεί από την πολιτική της ηγεσία, περί Γαλάζιας Πατρίδας, δείχνει ότι η τάση αυτή θα συνεχιστεί και θα ενταθεί στο μέλλον. Ο αντίκτυπος σε αυτή την περίπτωση είναι 4, πολύ σοβαρός, καθώς η συνεχής αμφισβήτηση της εθνικής κυριαρχίας ενός κράτους ενέχει τον κίνδυνο σύγκρουσης με απρόβλεπτες διαστάσεις καθώς και δημιουργίας εθιμικού δικαίου που μπορεί να καταλήξει σε τετελεσμένα γεγονότα απώλειας εθνικής κυριαρχίας με καταστροφικό αντίκτυπο. Από την άλλη μεριά βλέπουμε ο κίνδυνος τρομοκρατίας έχει χαμηλή πιθανότητα εκδήλωσης καθώς δεν έχουν εκδηλωθεί αντίστοιχα σοβαρά περιστατικά και ο αντίκτυπος είναι χαμηλός καθώς η εκδήλωση τέτοιου κινδύνου δεν είναι σίγουρο ότι θα διασυνδεθεί με την τουρκική απειλή άρα δεν θα επηρεάσει άμεσα την ασφάλεια της Ελλάδας.

Πίνακας 5. Ενδεικτική μήτρα κινδύνων

ΚΩΔΙΚΟΣ	ΚΙΝΔΥΝΟΣ	ΠΙΘΑΝ/ΤΑ	ΑΝΤ/ΠΟΣ	ΣΗΜ/ΤΑ
A	Απώλεια στρατιωτικού προσωπικού κατά τη διάρκεια εκτέλεσης του καθήκοντος.	4	5	20
B	Αμφισβήτηση της εθνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο πέλαγος.	5	4	20
Γ	Απώλεια της εθνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο πέλαγος.	4	5	20
Δ	Αεροπορικό ατύχημα.	4	5	20
Ε	Ναυτικό ατύχημα.	4	4	16
ΣΤ	Δημιουργία τετελεσμένων από την Τουρκία.	4	3	12
Z	Ατύχημα με μη επανδρωμένα οχήματα.	5	4	20
H	Εκδήλωση αναταραχών σε καταυλισμούς μεταναστών και αποσταθεροποίηση περιοχών του ανατολικού Αιγαίου.	3	5	15
Θ	Αποσταθεροποίηση της μειονότητας της δυτικής Θράκης.	2	3	6
I	Πλήγμα στην οικονομική δραστηριότητα του τουρισμού, στη περιοχή του Αιγαίου, λόγω έντασης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις ή ατυχήματος.	2	4	8
ΙΑ	Αδυναμία της Ελλάδος να εκμεταλλευτεί τους φυσικούς πόρους στην αποκλειστική οικονομική ζώνη.	3	3	9
ΙΒ	Επιχειρήσεις υβριδικού πολέμου	4	4	16
ΙΓ	Τρομοκρατίας.	2	2	4
ΙΔ	Κυβερνοπόλεμος.	3	4	12

Αντίστοιχα αξιοποιώντας τα στοιχεία του πίνακα (5) δημιουργούμε μία συνολική μήτρα κινδύνων όπως φαίνεται στο πίνακα (6). Στη μήτρα αυτή διαπιστώνουμε ότι οι κίνδυνοι που είναι στην ερυθρή περιοχή είναι αυτοί που έχουν την μεγαλύτερη πιθανότητα να συμβούν και έχουν τον μεγαλύτερο αντίκτυπο, άρα είναι οι πιο σημαντικοί. Οι κίνδυνοι που είναι στην καφέ περιοχή, έχουν λιγότερες πιθανότητες να συμβούν και ο αντίκτυπος τους είναι σαφώς μικρότερος σε σχέση με τους κινδύνους στην ερυθρή περιοχή, είναι λιγότερο σημαντικοί. Οι κίνδυνοι της κίτρινης περιοχής παρουσιάζουν μέτρια προς μικρή πιθανότητα εκδήλωσης και

αντίστοιχα αντίκτυπου, μικρής σημαντικότητας. Ενώ οι κίνδυνοι που είναι στην πράσινη περιοχή είναι χαμηλής σημαντικότητας καθόσον έχουν πολύ μικρή πιθανότητα εκδήλωσης και πολύ μικρό αντίκτυπο.

Εφόσον θα θέλαμε να αποτρέψουμε την εκδήλωση των πιο σημαντικών κινδύνων ασφάλειας όπως αυτοί προκύπτουν από τη μήτρα κινδύνων, πρέπει να υπάρχει κατάλληλος μηχανισμός παρακολούθησης, κατά προτεραιότητα, των κινδύνων της ερυθρής περιοχής και σχεδίαση κατάλληλων χειρισμών αυτών ώστε αυτοί να μην εκδηλωθούν.

Από την συνολική μήτρα κινδύνων προκύπτει ότι οι πιο σημαντικοί κίνδυνοι για την ασφάλεια της Ελλάδας λόγω της τουρκικής απειλής είναι οι κίνδυνοι που καταγράφονται στην ερυθρή περιοχή (**A, B, Γ, Δ, Z, ΣΤ, Η, ΙB**) του πίνακα (6). Οι κίνδυνοι αυτοί, λόγω της σημαντικότητάς τους, θα πρέπει να μελετηθούν και να εξαχθούν ενδεικτικοί τρόποι διαχείρισης τους ώστε να μην εξελιχθούν σε κρίσεις.

Πίνακας 6. Μήτρα κινδύνων

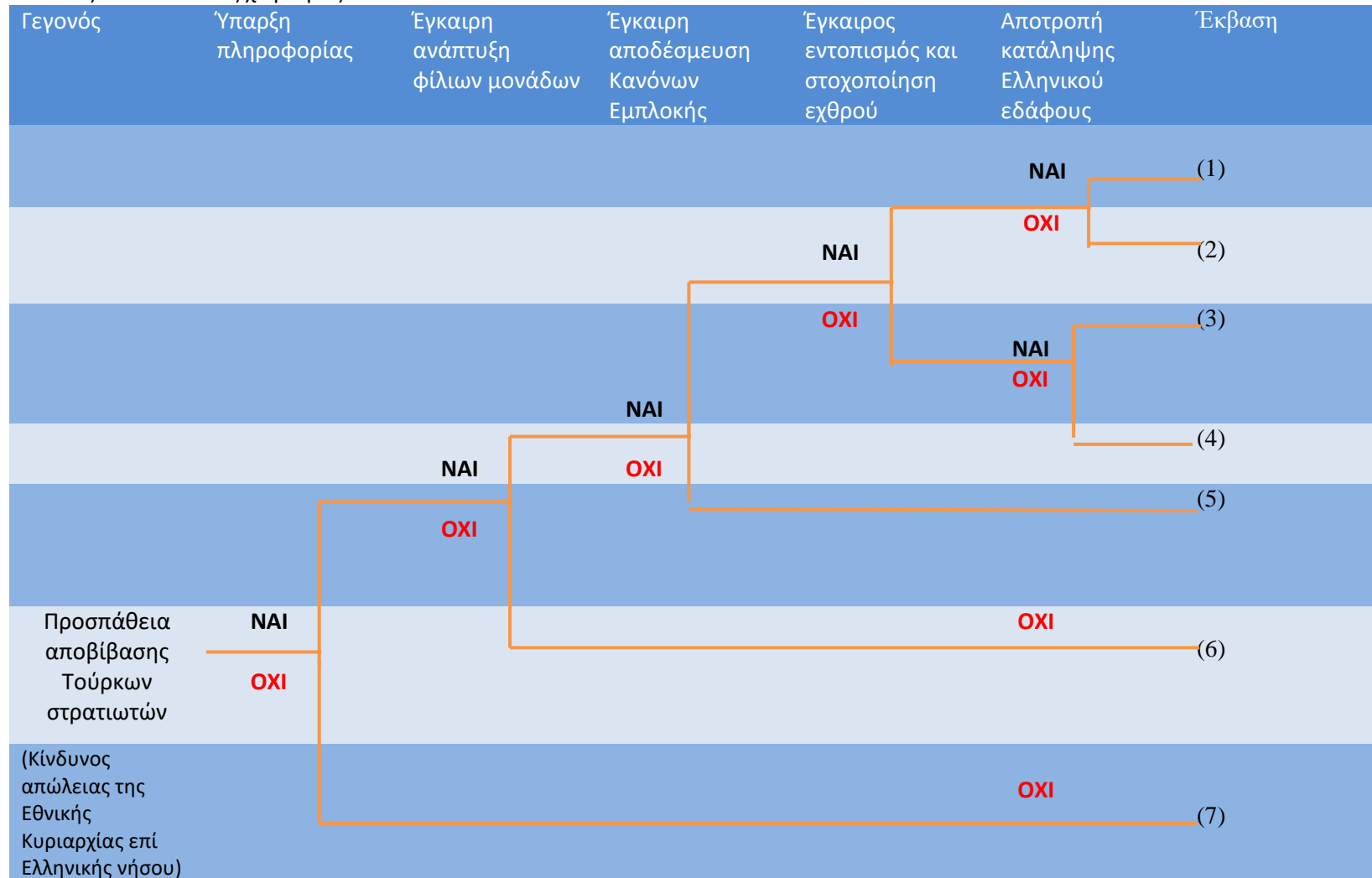
		Αντίκτυπος				
		Ελάχιστος (1)	Χαμηλός (2)	Σοβαρός (3)	Πολύ σοβαρός (4)	Καταστροφικός (5)
Πιθανότητα	Βέβαιο (5)				B, Z	
	Μάλλον θα συμβεί (4)			E	ΣΤ, ΙB	A, Γ, Δ
	Πιθανό (3)			ΙΑ	ΙΔ	Η
	Μάλλον δεν θα συμβεί (2)		ΙΓ	Θ	Ι	
	Σπάνιο (1)					

5.3 Ενδεικτικός χειρισμός ενός από τους σημαντικότερους κινδύνους

Έχοντας αποτυπώσει το σύνολο των κινδύνων ασφάλειας, ανάλογα με την σημαντικότητά τους στην ανωτέρω πενταβάθμια (5×5) μήτρα κινδύνου, επιλέγουμε έναν από τους πιο σημαντικούς, ερυθρή περιοχή και τον χειριζόμαστε με ενδεικτικό τρόπο όπως φαίνεται στην δενδρική ανάλυση (Event Tree Analysis) στον πίνακα (7). Στην περίπτωση αυτή επιλέγουμε τον κίνδυνο απώλειας μέρους της εθνικής κυριαρχίας της Ελλάδας στο Αιγαίο πέλαγος μέσω της προσπάθειας αποβίβασης τούρκων στρατιωτών επί ελληνικής βραχονησίδας ή νησίδας που κατοικείται από μικρό αριθμό Ελλήνων πολιτών. Από την ανάλυσή μας, που είναι αποτέλεσμα της εφαρμογής της τεχνικής των <<δένδρων γεγονότων>> (event tree), ο ενδεδειγμένος τρόπος χειρισμού του εν λόγω κινδύνου είναι ως ακολούθως. Καταρχήν, απαιτείται η ύπαρξη πληροφορίας ότι επίκειται η διενέργεια αποβατικής προσπάθειας του εχθρού, εν συνεχεία απαιτείται η έγκαιρη ανάπτυξη φίλιων μονάδων στην περιοχή ενδιαφέροντος και η έγκαιρη αποδέσμευση κατάλληλων κανόνων εμπλοκής ώστε με τον εντοπισμό των εχθρικών αποβατικών δυνάμεων αυτές να στοχοποιηθούν και να προσβληθούν με σκοπό να επιτευχθεί η αποτροπή κατάληψης του ελληνικού εδάφους. Μέσω της αποτροπής αυτής και της διαχείρισης του κινδύνου απώλειας μέρους της εθνικής κυριαρχίας επί ελληνικής νήσου, επιτυγχάνεται η μη εκδήλωση αυτού, καθώς η τουρκική πλευρά στο σύνολο των φάσεων χειρισμού του κινδύνου βλέποντας ότι υπάρχει αντίστοιχη ελληνική αντίδραση θα συνυπολογίσει το κόστος από το όφελος των ενεργειών της, οπότε υπάρχουν πολλές πιθανότητες να αποτραπεί η κρίση και τελικά η σύγκρουση.

Συνδυάζοντας τα ανωτέρω με τον πίνακα (8), όπου αποτυπώνονται οι πιθανές εκβάσεις από τους χειρισμούς του κινδύνου, αντιλαμβανόμαστε ότι υπάρχουν τουλάχιστον δύο ενδεικτικοί χειρισμοί με τους οποίους επιτυγχάνεται το επιθυμητό αποτέλεσμα, της μη εκδήλωσης του κινδύνου απώλειας της εθνικής κυριαρχίας επί ελληνικού εδάφους. Στην πρώτη περίπτωση (α/α:1) λόγω της έγκαιρης και συντονισμένης εφαρμογής του συνόλου των φάσεων αντίδρασης των ελληνικών δυνάμεων έχουμε επίτευξη του αντικειμενικού σκοπού χωρίς να υπάρξουν απώλειες φίλιων δυνάμεων, ενώ στην τρίτη περίπτωση (α/α :3) επιτυγχάνεται ο αντικειμενικός σκοπός αλλά έχουμε μεγάλες απώλειες φίλιων δυνάμεων. Άρα ο ενδεδειγμένος τρόπος χειρισμού του κινδύνου είναι αυτός που μας οδηγεί στην έκβαση α/α: 1 του πίνακα (8). Απώτερος σκοπός της ανωτέρω διαδικασίας είναι να εξάγουμε έναν ενδεικτικό τρόπο διαχείρισης κινδύνου ασφάλειας ώστε να αποτρέψουμε την εμφάνισή του.

Πίνακας 7. Ενδεικτικός χειρισμός κινδύνου.

Πίνακας 8. Πιθανές εκβάσεις χειρισμού

Α/Α	ΕΚΒΑΣΕΙΣ
(1)	Διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας στη περιοχή του Αιγαίου.
(2)	Γενικευμένη σύρραξη, απώλεια μέρους της εθνικής κυριαρχίας στη περιοχή του Αιγαίου.
(3)	Διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας στη περιοχή του Αιγαίου, μεγάλες απώλειες φίλιων δυνάμεων.
(4)	Απώλεια μέρους της εθνικής κυριαρχίας στη περιοχή του Αιγαίου χωρίς απώλειες φίλιων δυνάμεων.
(5)	Απώλεια μέρους της εθνικής κυριαρχίας στη περιοχή του Αιγαίου με μεγάλες απώλειες φίλιων δυνάμεων.
(6)	Απώλεια μέρους της εθνικής κυριαρχίας στη περιοχή του Αιγαίου χωρίς απώλειες φίλιων δυνάμεων, αλλά με απώλειες άμαχου πληθυσμού.
(7)	Απώλεια μέρους της εθνικής κυριαρχίας στη περιοχή του Αιγαίου, απώλεια εδαφών μεγάλης εκτάσεως και εκτεταμένες απώλειες άμαχου πληθυσμού.

6 Συζήτηση ευρημάτων και τελικά συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία προσπάθησε μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη της κρίσης των Ιμίων και των κρίσεων χαμηλής έντασης που επακολούθησαν μέχρι σήμερα, να εντοπίσει τους κυριότερους κινδύνους ασφάλειας που προκύπτουν για την Ελλάδα λόγω της τουρκικής απειλής. Στο τελευταίο κεφάλαιο, με την αξιοποίηση της μήτρας κινδύνων, έγινε μία προσπάθεια ανάλυσης και διαχείρισης των κινδύνων ασφάλειας ως προς τον αντίκτυπο και την πιθανότητα εκδήλωσης αυτών όπου καταλήξαμε ότι η Τουρκία θα συνεχίσει την αμφισβήτηση της εθνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο πέλαγος, με υψηλή πιθανότητα να υπάρξει απώλεια εθνικής κυριαρχίας της Ελλάδας στην εν λόγω περιοχή και μεγάλη πιθανότητα ατυχήματος. Άλλη μία παράμετρος που αναδείχθηκε είναι η εμφάνιση νέων κινδύνων ασφάλειας για την Ελλάδα λόγω της τουρκικής απειλής και συνδέονται με την αξιοποίηση των μη επανδρωμένων αεροσκαφών, των μεταναστευτικών ροών και με επιχειρήσεις υβριδικού πολέμου. Με την αξιοποίηση εργαλείων της θεωρίας της διακινδύνευσης έγινε μια προσπάθεια ανάδειξης ενός νέου τρόπου αντιμετώπισης και διαχείρισης των κινδύνων ασφάλειας δίνοντας προτεραιότητα στην αντιμετώπιση αυτών πριν εκδηλωθούν ώστε να αποτραπεί η εμφάνιση τους και να μην απαιτηθεί η διαχείριση μιας νέας κρίσης.

Παραφράζοντας τα λεγόμενα του υπουργού Άμυνας των ΗΠΑ κατά την κρίση της Κούβας, Ρόμπερτ Μακ Ναμάρα, στο σημερινό παγκόσμιο άναρχο σύστημα έχει πάψει πλέον να υπάρχει στρατιωτική στρατηγική, αλλά μόνο χειρισμός κινδύνων και κρίσεων, καθώς ο φόβος μιας μεγάλης γενικευμένης ένοπλης σύρραξης έχει εκλείψει (Craig and George, 1995). Αυτό που απασχολεί πλέον τα κράτη, τους βασικούς δρώντες του διεθνούς συστήματος, είναι οι εντάσεις και οι προκλήσεις που προέρχονται από οικονομικά συμφέροντα, εθνικιστικές και θρησκευτικές τάσεις που διακυβεύουν την παγκόσμια σταθερότητα και ασφάλεια καθώς επίσης και οι ασύμμετρες και υβριδικές απειλές που έχουν κάνει την εμφάνισή τους τα τελευταία χρόνια. Έχουμε εισέλθει σε μία εποχή, όπου η ασφάλεια δεν είναι πλέον καθαρά στρατιωτικό ζήτημα και δεν αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα των υπουργείων Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών. Η φύση των κινδύνων ασφάλειας απαιτεί μια πολυεπίπεδη και συνολική αντιμετώπιση, όπως καταδεικνύει και η γενικότερη έμφαση που δίνεται τόσο σε επίπεδο NATO όσο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε ζητήματα διαχείρισης κινδύνων ασφάλειας. Οι κρίσεις του μέλλοντος αφορούν σε ένα ευρύ φάσμα πιθανών προβλημάτων

που μπορεί να προέρχονται από την πολιτική, οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική αστάθεια στο εγγύς περιβάλλον της Ελλάδας.

Η Ελλάδα βρίσκεται σε ένα περιβάλλον αστάθειας, λόγω της γεωπολιτικής της θέσης και της τουρκικής απειλής η οποία αναβαθμίζεται συνεχώς. Η πιθανότητα ύπαρξης ενεργειακών κοιτασμάτων στη περιοχή της ελληνικής ΑΟΖ νοτιοανατολικά της Κρήτης στο σημείο που τέμνεται με την ΑΟΖ της Κύπρου και της Αιγύπτου, θα αποτελέσει αιτία νέου κύκλου προκλήσεων και κινδύνων για την ασφάλεια της Ελλάδας και της νοτιοανατολικής Μεσογείου. Για τους προαναφερόμενους λόγους υπάρχει ανάγκη οι υπεύθυνοι για την εξωτερική και αμυντική πολιτική της χώρας μας να αναλάβουν πρωτοβουλία κινούμενοι σε τρεις άξονες. Καταρχήν, χρειάζεται αλλαγή κουλτούρας σε όλα τα επίπεδα στρατηγικού σχεδιασμού και εισαγωγή νοοτροπίας διαχείρισης κινδύνων ασφάλειας τηρώντας ετοιμότητα διαχείρισης κρίσεων εφόσον οι κίνδυνοι εκδηλωθούν και εξελιχθούν σε κρίση. Δεύτερον, απαιτείται αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου με την σύσταση Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας ώστε να επιτευχθεί ο συντονισμός και η συνεργασία των συναρμόδιων υπουργείων Εθνικής Άμυνας, Εξωτερικών με τις υπόλοιπες υπηρεσίες του κρατικού μηχανισμού. Τρίτον, είναι απαραίτητη η ενίσχυση της ναυτικής και αεροπορικής ισχύος της Ελλάδας, καθώς το πιθανό θέατρο επιχειρήσεων και αντιπαραθέσεων με την Τουρκία, κατά κύριο λόγο, είναι αεροναυτικό.

Στο πλαίσιο αλλαγής κουλτούρας στρατηγικού σχεδιασμού, πρέπει αυτός να διαχωριστεί σε μακροπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και βραχυπρόθεσμο σχεδιασμό. Επιπλέον, πρέπει να γίνει προσαρμογή των κανονισμών σπουδών των παραγωγικών σχολών των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην αναγνώριση και την διαχείριση των κινδύνων ασφάλειας, ώστε να ανταποκρίνονται στα νέα δεδομένα και προκλήσεις. Αυτό θα τα μετατρέψει σε μια δεξαμενή ακαδημαϊκών στελεχών που θα δύναται να αξιοποιηθούν από το νέο επιτελικό όργανο. Η αλλαγή κουλτούρας πρέπει να υιοθετηθεί και στην ενάσκηση της εξωτερικής πολιτικής, με στόχο να ενισχυθεί η πολιτική αποτροπής.

Η σύσταση του νέου επιτελικού οργάνου δύναται να υπάγεται άμεσα στον Πρωθυπουργό και να διέπεται από ευελιξία, ώστε να προσαρμόζεται στο πρωθυπουργικό και κυβερνητικό ύψος, καθώς και στο εκάστοτε γεωπολιτικό περιβάλλον. Το εν λόγω όργανο προτείνεται να στελεχώνεται από μόνιμο προσωπικό και να λειτουργεί σε σταθερή βάση ώστε να διαχειρίζεται τους κινδύνους ασφάλειας και να προετοιμάζεται για την αντιμετώπιση ενδεχόμενων κρίσεων. Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας θα πρέπει να λειτουργεί ως αυτοτελές μεικτός μηχανισμός, που θα συνδυάζει συμβουλευτικές και συντονιστικές λειτουργίες, κατανέμοντας ρόλους και καθήκοντα στα επιμέρους αποκεντρωμένα όργανα στρατηγικού σχεδιασμού διαχείρισης κινδύνων και κρίσεων, που ήδη λειτουργούν στα εμπλεκόμενα υπουργεία και υπηρεσίες. Βασικό εργαλείο του εν λόγω οργάνου μπορεί να είναι, πέρα από τη διαδικασία εντοπισμού και διαχείρισης των εν δυνάμει κινδύνων, οι

δείκτες έγκαιρης προειδοποίησης, μεμονωμένοι δείκτες ή συνδυασμοί αυτών που θα προειδοποιούν για την πιθανότητα εμφάνισης ενός κινδύνου ασφάλειας (Hegre et al., 2019). Ο εντοπισμός και ο καθορισμός των δεικτών έγκαιρης προειδοποίησης, μπορεί να αποτελέσει θέμα μελέτης μιας έτερης διπλωματικής εργασίας.

Ένα καλό πρότυπο και δοκιμασμένο όργανο Εθνικής Ασφάλειας και χειρισμού κινδύνων και κρίσεων είναι το συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ (National Security Council-NSC) (Joint Chiefs of Staff, 1993). Το NSC διατηρεί την αυτοτέλεια στη θεσμική δομή του, εντούτοις υπάρχει πρόβλεψη για την σύνδεση και συνεργασία του, ώστε να εξασφαλίζει από κοινού τον ευρύτερο στόχο εθνικής ασφάλειας μέσω της διασύνδεσης του με τα υπουργεία Άμυνας, Εξωτερικών, μικτό επιτελείο των αρχηγών του Στρατού, Ναυτικού και της Αεροπορίας (Joint Chiefs of Staff JCS) και έτερων υπηρεσιών. Επιπλέον αποτελεί τον βασικό βραχίονα του Προέδρου όσον αφορά:

- Στον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και ανάπτυξη στρατηγικής εθνικής ασφάλειας.
- Στην διαχείριση των καθημερινών ζητημάτων εθνικής ασφάλειας και κρίσεων.
- Στο συντονισμό των συναρμόδιων οργάνων και υπηρεσιών σε θέματα εθνικής ασφάλειας και διαχείρισης κινδύνων και κρίσεων.
- Στην λήψη αποφάσεων και στον έλεγχο της εφαρμογής τους.

Επειδή όμως μιλάμε για διεθνείς σχέσεις, όλα τα ανωτέρω δεν μπορούν να παίξουν καθοριστικό ρόλο, εάν στην εξίσωση της αποτροπής δεν εισάγουμε την παράμετρο ισχύος (Κονδύλης, 1999). Ο γεωγραφικός χώρος του Αιγαίου πελάγους, είναι ιδιόμορφος, καθώς αποτελείται από χιλιάδες βράχους, βραχονησίδες, νησίδες και νησιά διάσπαρτα σε μεγάλης έκτασης θαλάσσιο περιβάλλον, μακριά από την ηπειρωτική χώρα και εγγύς των ακτών της Μικράς Ασίας, στο οποίο επικρατούν ευμετάβλητες καιρικές συνθήκες, με κύριο χαρακτηριστικό την αδυναμία εκτέλεσης συμβατικών στρατιωτικών επιχειρήσεων. Εάν σε αυτή τη διαμορφωθείσα κατάσταση συνυπολογίσουμε το υπερδιπλάσιο μέγεθος της τουρκικής στρατιωτικής απειλής σε σχέση με την αντίστοιχη ελληνική, τότε η αποτροπή εκδήλωσης της τουρκικής απειλής αναπόφευκτα έρχεται μέσα από την μη ορθόδοξα στρατιωτική αντιμετώπισή της. Ο ελληνικός αποτρεπτικός στρατιωτικός μηχανισμός, πρέπει να στηριχθεί σε επίλεκτες ανορθόδοξες ειδικές δυνάμεις και των τριών κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων, με έμφαση στον αεροναυτικό βραχίονα αυτών, ο οποίος θα δημιουργεί τον κίνδυνο και την ανασφάλεια στην τουρκική ηγεσία δημιουργίας ισοδύναμου τετελεσμένου και όχι μόνο, με μεταφορά μεγάλης ισχύς πυρός, σε μικρό χρονικό διάστημα, στο μεγαλύτερο δυνατό εύρος της τουρκικής επικράτειας, με σκοπό την παράλυση της εύρυθμης λειτουργίας του τουρκικού κράτους και της τουρκικής οικονομίας.

Με δεδομένο ότι οι εξελίξεις τρέχουν η ανάγκη άμεσης προσαρμογής και υιοθέτησης ενός νέου τρόπου διαχείρισης θεμάτων εθνικής ασφάλειας είναι επιβεβλημένη πριν οι καταστάσεις που θα δημιουργηθούν ωθήσουν σε δυσμενή αποτελέσματα για τα εθνικά

συμφέροντα της Ελλάδας.

Κατάλογος πηγών

- Fraser and Simkins. (2010). *Enterprise risk management*. NJ: John Wiley and Sons.
- Sample. (2016). *Anticipating war? War preparations and the steps to war thesis*. Cambridge University Press.
- Shayb. (2017, June). Crisis Management versus risk management- A practical approach. *Internal Auditing and Risk Management* , σσ. 28-36.
- Battistelli and Galantino. (2018). Dangers, risk and threats: An alternative conceptualization to the catch-all concept of risk. *Current Sociology* , σσ. 64-78.
- Baylis et al. (2013). *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς πολιτικής. Μία εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο Α.Ε.
- Bock. (2015). If you compress the spring, it will snap back hard: The Ukrainian crisis and the balance of threat theory. *International Journal* , σσ. 101-109.
- Borghesi and Gaudenzi. (2013). *Risk management: how to assess, transfer and communicate critical risks*. New York: Springer.
- Buzan and Waver. (2003). *Regions and Powers. The structure of international security*. New York: Cambridge University Press.
- Calhoun and Weston. (2013). *Concepts and case studies in Threat Management*. New York: CRC Press.
- Calhoun and Weston. (2009). *Threat Assessment and Management Strategies. Identifying the Howlers and Hunters*. New York: CRC Press.
- Chapman. (2006). *Simple tools and techniques for enterprise risk management*. West Sussex: Wiley.
- CNN. (2018, Νοέμβριος 30). *cnn.gr*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από [cnn.gr](https://www.cnn.gr/news/ellada/story/156618/arxigos-gen-kathe-vrady-ginetai-polemos-me-toys-toyrkoys-sto-aigaiο): <https://www.cnn.gr/news/ellada/story/156618/arxigos-gen-kathe-vrady-ginetai-polemos-me-toys-toyrkoys-sto-aigaiο>. Πρόσβαση: 14/08/2019
- Craig and George. (1995). *Force and State Craft Diplomatic problems*. UK: Oxford University

Press.

Crouhy et al. (2014). *The essentials of risk management*. New York: Mc Graw-Hill.

Dijkstra et al. (2018, August 30). Governing risk in international security. *Contemporary Security Policy*. , σσ. 537-543.

Dimitrakis. (2008, December 01). Intelligence for Crisis Management: The case of the January 1996 Greek-Turkish Crisis. *European Security* , σσ. 455-493.

Dover et al. (2017). *The palgrave handbook of security, risk and intelligence*. London: Springer Nature.

Evera. (1997). *Guide to Methods for Students of Political Science*. Cornell University Press.

Gill. (2014). *The handbook of security*. New York: Palgrave handbooks.

Grabo. (2010). *Hanbook of warning intelligence*. Plymouth,UK: Scarecrow Press,Inc.

Hammerstad and Boas. (2015, October 30). National security risks? Uncertainty, austerity and other logics of risk in the UK government's national security strategy. *Cooperation and Conflict*. , σσ. 476-491.

Harding. (2014, October 09). Threat Management: The coordinated focus on the threat actor, their intentions, and attack cycle. *Journal of applied security research*. , σσ. 478-494.

Hegre et al. (2019). Views: A political violence early-warning system. *Journal of Peace Research* , σσ. 155-174.

Hopkins. (2017). *Fundamentals of risk management: understanding, enaluating and implementing effective risk management*. London, UK: Kogan Page Publishers.

Howard et al. (2000). *Ο ρόλος του πολέμου στη Νεότερη Ιστορία*. Αθήνα: Ποιότητα.

Hussain. (2013). *Risk Assessment and Management in the Networked Economy*. Heidelberg: Springer.

iefimerida.gr. (2018, Μάρτιος 08). *iefimerida.gr*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από [iefimerida.gr: https://www.iefimerida.gr/news/401327/otan-o-toyrkos-pilotos-poy-katerripse-ton-iliaki-pano-apo-tin-karpatho-epestrepse-amesos](https://www.iefimerida.gr/news/401327/otan-o-toyrkos-pilotos-poy-katerripse-ton-iliaki-pano-apo-tin-karpatho-epestrepse-amesos). Πόσβαση: 14/08/2019

ISO / IEC. (2009). IEC / FDIS 31010:2009 (E). ISO / IEC.

ISO. (2018). Risk management-guidelines. *ISO 31000:2018 (E)* . ISO.

Jackson and Sorensen. (2006). *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων. Η Σύγχρονη Συζήτηση*. Αθήνα: Gutenberg.

- Jacob. (2017). *Rethinking security in the twenty-first century*. New Jersey, USA: Springer.
- Joint Chiefs of Staff. (1993). *Joint Pub 5-03.1, Joint Operation Planning and Execution System Volume 1*. Colonel, USA: Joint Chiefs of Staff.
- Kaufman. (2004). Threat inflation and the failure of the Marketplace of ideas. *International Security*, , σσ. 5-48.
- Klauswitz. (1989). *Περί του πολέμου*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Kolodziej. (1992). *The Renaissance of Security studies*. International Quarterly.
- Kotellis et al. (2014, Jul 07). Democratic peace or hegemonic stability? The Imia / Kardak case. *Turkish Studies*, , σσ. 242-257.
- Lam. (2014). *Enterprise risk management:from incentives to controls*. NJ: John Wiley and Sons.
- Lam. (2017). *Implementing enterprise risk management:from methods to applications*. NJ: John Wiley and Sons.
- Lund et al. (2011). *Model Driven Risk Analysis The coras Approach*. Berlin: Springer.
- Mandel. (2008). *Global Threat*. Westport, USA: Praeger Security International.
- Martley and Warner. (2007, December). Are USA citizens at risk of terrorism in Europe? *Defence and Peace Economist*, , σσ. 495-507.
- McInnes and Mahler. (2017, June). From security to risk: reframing global health threats. *International Affairs*, , σσ. 1313-1337.
- Meloy and Hoffmann. (2014). *International handbook of threat assessment*. New York: Oxford University Press.
- Militaire. (2019, Ιούλιος 02). *Militaire*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από <https://www.militaire.gr/toyrkika-uav-quot-dolofono-i-quot-stin-livyi-ghtypane-stochoys-apokalyfthike-omada-24-toyrkon-poy-ta-petane/> Πρόσβαση: 14/08/2019
- Morgan. (2015, January 22). Strategy in flux: NATO's adoption of risk management and the elaboration of a new framework of command and control. *Defence Studies*, , σσ. 1-14.
- NATO. (2011, May 10). *North Atlantic Treaty Organization*. Ανάκτηση August 14, 2019, από https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_75565.htm? Πρόσβαση: 13/08/2019
- Newsbeast. (2017, February 19). *Newsbeast*. Ανάκτηση August 14, 2019, από Newsbeast: <https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/2585435/ti-lei-o-tourkos-dimosiografos-pou-katevase-tin-elliniki-simea-sta-imia> Πρόσβαση: 14/08/2019
- Olson and Wu. (2010). *Enterprise risk management models*. Heidelberg: Springer.

Power. (2007). *Organized uncertainty: designing a world of risk management*. Oxford: Oxford University Press.

Power. (2007). *Organized uncertainty: designing a world of risk management*. Oxford: Oxford University Press.

Press. (2004, May). The credibility of Power. *International Security* , σσ. 136-169.

Pritchard. (2014). *Risk management: concepts and guidance*. Boca Raton: Taylor and Francis.

Renn. (2008). *Risk governance: coping with uncertainty in a complex world*. London: Earthscan.

Segal. (2011). *Corporate value of Enterprise risk management: the next step in business management*. NJ: John Wiley and Sons.

Spielman. (2013, November 20). Using enhanced analytic techniques for threat analysis: A case study illustration. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* , σσ. 132-155.

Stern. (1999). *Crisis Decision Making: A Cognitive Approach, Doctoral Dissertation*. Sweden: University of Stockholm.

Stewart and Mueller. (2014, August 30). A risk and cost-benefit analysis of police counter-terrorism operations at Australian airports. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* . , σσ. 98-116.

USA Department of Defense, Office of the Secretary of Defense. (2005). *Unmanned Aircraft System (UAS) Roadmap, 2005-2030*. USA: Department of Defense, Office of the Secretary of Defense.

Venter. (2013, April 8). Foreign direct investment in Africa: The contribution of a human perspective towards the analysis of security risk. *Security Journal* , σσ. 228-240.

Walt. (1987). *The origins of Alliances*. USA: Cornell Univeristy.

Walt. (1991). *The renaissance of security studies*. International Quarterly.

Βλάσσης. (2001). Πέντε χρόνια πριν Η κρίση των Ιμίων. *Περίπολος* , σσ. 38-45.

Γάγας. (2009). *Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Γαλάνης. (2018, Απρίλιος 29). *Πρώτο Θέμα*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από protothema.gr: <https://www.protothema.gr/greece/article/782824/poso-kostizei-i-ethniki-aspida-kata-ton-tourkon/> Πρόσβαση: 14/08/2019

ΓΕΕΘΑ. (2019, Αύγουστος 14). *Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από ΓΕΕΘΑ: <http://www.geetha.mil.gr/el/violations-gr/2015-01-22-11-43-23.html>

Πρόσβαση: 14/08/2019

Γιόκαρης και Άγγελος. (1996). *Διεθνές Δίκαιο Εναέριου Χώρου-Διαστήματος*. Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Δούκα κ.α. (2006, Ιανουάριος). Ίμια: Κανείς δεν πλήρωσε. Κανείς δεν διδάχτηκε. *Αμυντικά Θέματα*, σσ. 50-63.

Ήφαιστος. (2002). *Ο πόλεμος και τα αίτια του*. Αθήνα: Ποιότητα.

Ιωάννου και Στρατή. (2013). *Δίκαιο Της Θάλασσας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Καθημερινή. (2018, Σεπτέμβριος 09). *Καθημερινή*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από [kathimerini.gr](https://www.kathimerini.gr): <https://www.kathimerini.gr/983987/article/epikairothta/ellada/evros-syllhyh-kai-epistrofh-sthn-toyrkia-dyo-toyrkwn-stratiwtikwn>

Καλεντερίδης. (2018). *Το εκκρεμές της Τουρκίας*. Αθήνα: Δημοκρατικό Τύπος Α.Ε.

Καπούτσης. (2019, Ιούνιος 12). *Militaire.gr*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από [Militaire.gr](https://www.militaire.gr): <https://www.militaire.gr/paraligo-atychima-sto-aigaio-kata-ti-diarkeia-ton-anachaitiseon-chthes/> Πρόσβαση: 14/08/2019

Κονδύλης. (1999). *Θεωρία του Πολέμου*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Κουτσούκης. (2008). *Το Βιβλίο του Κινδύνου*. Αθήνα: Παπαζήση.

Κουτσούκης και Χουντάλας. (2019). Σημειώσεις Μαθήματος Εισαγωγή στη Διακινδύνευση. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 25, 2019 από [UOP eclass.gr](https://eclass.uop.gr/courses/PEDIS385/): <https://eclass.uop.gr/courses/PEDIS385/> Πρόσβαση: 25/09/2019

Κωσταράς . (2018, Ιούλιος 9). Ανασυνθέτοντας την έννοια της Ασφάλειας στον 21ο αιώνα. Αθήνα, Αττικής, Ελλάδα.

Λυμπέρης. (1997). *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*. Αθήνα: Ποιότητα.

Λυμπέρης. (2014). *Οψόμεθα την αλήθεια καθώς έστι 1994-1996*. Βάρη Αττικής: Ποιότητα.

Λυμπέρης. (1999). *Πορεία σε ταραγμένες θάλασσες*. Αθήνα: Ποιότητα.

Μάρδας. (2018). *Προ-Ίμια Πολέμου*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Μαυρίδης και Φακιολάς. (2002). Στο Χ. Γ. Τσάκωνας, *Ελλάδα και Τουρκία Μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου* (σσ. 133-176). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Μαυρογιάννης. (2002, Ιανουάριος). Η κρίση των Ιμίων. *Αμυντικά Θέματα*, σσ. 102-113.

Μηχανή του Χρόνου. (2018). *Μηχανή του Χρόνου*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από <https://www.mixanitouxronou.gr/h-dolofonia-toy-sminagoy-kosta-iliaki-se-aeromachia-me->

[toyrikiko-machitiko-o-toyrkos-pilotos-poy-episis-katarrifhike-alla-epezise-apotachthike-to-2016-os-gkioulenistis/](#) Πρόσβαση: 14/08/2019

Μικρός. (2014). *Διαδικασία Λήψης Απόφασης σε Περιόδους Κρίσεως: Περίπτωση Κρίσης Ιμίων (1996)*. Αθήνα: Σχολή Εθνικής Άμυνας.

Μιλτιάδης. (2016). *Μεθοδολογία Διαχείρισης Κινδύνων Επιχειρήσεων*. Αθήνα: Παπαζήση ΑΕΒΕ.

Μπόρος. (2015). *Ο χειρισμός κρίσεων υπό το πρίσμα της στρατηγικής της έμμεσης προσέγγισης. Εξέταση της περίπτωσης της κρίσης των Ιμίων. Συμπεράσματα-προτάσεις*. Θεσσαλονίκη: Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου.

Νάννος. (2015, Ιούλιος). Η Κρίση των Ιμίων το 1996. Χρονολογική εξέλιξη αυτής όπως παρουσιάστηκε από τα ΜΜΕ και τους πρωταγωνιστές και πως επηρέασε τις Ελληνοτουρκικές σχέσεις. Αθήνα, Αττικής, Ελλάδα: Ναυτική Σχολή Πολέμου.

Νέδος και Σουλιώτης. (2018, Φεβρουάριος 13). *Καθημερινή*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από kathimerini.gr: <https://www.kathimerini.gr/948407/article/epikairothta/ellada/to-xroniko-toy-epeisodiou-sta-imia> Πρόσβαση: 14/08/2019

Ντόκος. (2007). *Ελληνική Πολιτική Εθνικής Ασφάλειας*. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ.

Ντόκος και Τσάκωνας. (2004). *Χάραξη Εθνικής Στρατηγικής και Χειρισμός Κρίσεων*. Αθήνα: Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων.

Παπαναστασόπουλος. (2015). *η διαχείριση κρίσεων στην ελληνική εξωτερική και αμυντική πολιτική. Η περίπτωση της κρίσης των Ιμίων*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Πέτρου. (1996, Μάρτιος). Κρίση στο Αιγαίο. *Αμυντικά Θέματα* , σσ. 14-15.

Πέτρου. (1996, Μάιος). Η πτώση του ελικοπτερού και τα συμπεράσματα της διερεύνησης. *Αμυντικά Θέματα* , σσ. 22-29.

Πέτρου. (1996, Ιανουάριος). Η συντριβή του F-4E της τουρκικής αεροπορίας στα νερά της Λέσβου. *Αμυντικά Θέματα* , σσ. 66-69.

Πέτρου. (2004, Φεβρουάριος). Φως στις σκοτεινές πτυχές της κρίσεως των Ιμίων. *Αμυντικά Θέματα* , σσ. 52-61.

Πρώτο Θέμα. (2018, Απρίλιος 06). *Πρώτο Θέμα*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από protothema.gr: <https://www.protothema.gr/greece/article/776702/h-proti-anahaitisi-tourkikou-drone-apo-ellinika-f-16-sto-aigaiio/> Πρόσβαση: 14/08/2019

Σαριδάκης. (2012). *Διαχείριση διακινδύνευσης και επικοινωνία*. Αθήνα, Ελλάδα: ΕΛΟΤ.

Σημίτης. (2005). *Πολιτική για μια Δημιουργική Ελλάδα 1996-2004*. Αθήνα: Πόλις.

Σίμος. (1998, Φεβρουάριος). Δύο χρόνια μετά την κρίση... Η ώρα του απολογισμού. *Αμυντικά Θέματα*, σσ. 32-39.

Συρίγος. (2014). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Αθήνα: Πατάκη.

Τζιφάκης και Φακιολάς. (2016). Η έννοια της ασφάλειας στη θεωρία των διεθνών σχέσεων: Μια συνοπτική εισαγωγή στη σύγχρονη συζήτηση. Στο Α-Ι.Δ.Μεταξάς, *Πολιτική Επιστήμη. Διακλαδική και Συγχρονική Διερεύνηση της Πολιτικής Πράξης* (σσ. 141-159). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Το Βήμα. (2019, Φεβρουάριος 12). *Το Βήμα*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από <https://www.tovima.gr/2019/02/12/politics/nd-enimerosi-gia-tin-edo-ton-dyo-ellinon-stratiotikon/> Πρόσβαση: 14/08/2019

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. (2015). *Λευκή Βίβλος*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Άμυνας.

Υπουργείο Εξωτερικών. (2018, Ιούνιος 14). *Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/tourkikes-diekdikeseis.html> Πρόσβαση: 14/08/2019

Φωτιάδης. (2009, Ιούνιος 11). *Διακόνημα*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από <http://www.diakonima.gr/2009/06/11/%CE%B7-%CE%BB%CE%B1%CE%B8%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF-%CF%81%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%83-%CF%84%CE%B7%CF%83-%CF%84%CE%BF/> Πρόσβαση: 14/08/2019

Χασαπόπουλος. (2018, Απρίλιος 12). *ΤΟ ΒΗΜΑ*. Ανάκτηση Αύγουστος 14, 2019, από <https://www.tovima.gr/2018/04/12/politics/ptwsi-maxitikoy-miraz-2000-5-anoixta-tis-skyroy-nekros-o-34xronos-pilotos-triimero-penthos-stis-enoples-dynameis/> Πρόσβαση: 14/08/2019

Χουντάλας. (2019, Μάιος). Πρότυπο Διοίκησης Διακινδύνευσης ISO 31000. *Σημειώσεις μαθήματος Εμβάνθυνση στη Διοίκηση της διακινδύνευσης*. Κόρινθος, Ελλάδα: ΠΜΣ ΠΠΣΑ ΠΕΔΙΣ.

Χριστογιαννάκης κ.α. (1996, Μάρτιος). Η τελευταία ευκαιρία... Η μετά την Ίμια εποχή. *Στρατηγική*, σσ. 53-63.

Χριστογιαννάκης και Βλάσσης. (1996, Φεβρουάριος). Η "Μεταμόρφωση" των βραχονησίδων ΙΜΙΑ σε KARDAK. Ένα αριστοτεχνικό τουρκικό σχέδιο προπαγάνδας και παραπληροφόρησης της διεθνούς κοινής γνώμης. Το χρονικό της κρίσης. *Στρατηγική*, σσ. 36-49.

Παράρτημα

Τα γεγονότα που θα περιγραφούν στο παρόν παράρτημα είναι αποτέλεσμα σύνθεσης πληροφοριών από ανοικτές αδιαβάθμητες πηγές και βασίζονται κυρίως στα βιβλία του ενός από τους πρωταγωνιστές, της στρατιωτικής διαχείρισης της κρίσης, του Ναυάρχου Χ. Λυμπέρη ΠΝ τότε Αρχηγού Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (Λυμπέρης 2014, Πέτρου 1996, Σημίτης 2005).

Δευτέρα 25 Δεκεμβρίου 1995, το τουρκικό εμπορικό πλοίο “Φιγκεν Αγκάτ” προσαράζει στις βραχονησίδες Ίμια. Τουρκικές μηχανότρατες, καθ’ όλη τη διάρκεια της νύχτας, προσπαθούν να το αποκολλήσουν χωρίς αποτέλεσμα.

Τρίτη 26 Δεκεμβρίου 1995, το Λιμεναρχείο Καλύμνου ειδοποιεί τον κυβερνήτη του φορτηγού πλοίου ότι θα σταλούν ρυμουλκά προς υποβοήθηση, αυτός απαντάει ότι βρίσκεται εντός των τουρκικών χωρικών υδάτων και αναμένει βοήθεια της τουρκικής πλευράς. Από ελληνικής πλευράς, της υπόθεσης έχουν επιληφθεί τα Υπουργεία Εξωτερικών και Εμπορικής Ναυτιλίας.

Τετάρτη 27 Δεκεμβρίου 1995, το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών (ΥΠΕΞ) ειδοποιεί την ελληνική πρεσβεία στην Τουρκία, ώστε να προβεί σε όλες τις ενδεδειγμένες ενέργειες προς το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών. Το τουρκικό ΥΠΕΞ δέχεται την χρήση ελληνικών ρυμουλκών για την αποκόλληση του πλοίου. Η επικοινωνία της ελληνικής πρεσβείας με τη Διεύθυνση αεροναυτικών υποθέσεων της Τουρκίας καταλήγει, για πρώτη φορά, στον ισχυρισμό ότι το σύμπλεγμα των Ιμίων αποτελούν μέρος της τουρκικής επικράτειας.

Πέμπτη 28 Δεκεμβρίου 1995, το ελληνικό ρυμουλκό αποκολλά το τουρκικό εμπορικό και το οδηγεί σε τουρκικό λιμάνι.

Παρασκευή 29 Δεκεμβρίου 1995, η Τουρκία εκμεταλλευόμενη το περιστατικό, εκδίδει ρηματική διακοίνωση προς την ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα, όπου διατυπώνει επισήμως ότι τα Kardak (έτσι αποκαλούν οι τούρκοι τα Ίμια) αποτελούν τμήμα της τουρκικής επικράτειας. Ισχυρίζεται δε ότι οι εν λόγω βραχονησίδες, είναι εγγεγραμμένες στο τουρκικό κτηματολόγιο της νομαρχίας Αλικαρνασσού. Το ελληνικό ΥΠΕΞ δεν κοινοποιεί την τουρκική διακοίνωση σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και στο Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ).

Πέμπτη 4 Ιανουαρίου 1996, οι διακοπές των Χριστουγέννων έδωσαν την ευκαιρία ενός

ολιγοήμερου διαλείμματος. Στο πλαίσιο εορταστικών εκδηλώσεων για την Πρωτοχρονιά, ο αμερικάνος Πρόεδρος αναφέρει σε επιστολή του προς την ομογενειακή οργάνωση ΑΧΕΠΑ ότι στο Αιγαίο υπάρχει ένταση (Λυμπέρης, 2014).

Τρίτη 9 Ιανουαρίου 1996, το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών αποστέλλει απάντηση στη ρηματική διακοίνωση της Άγκυρας, παραπέμποντας στις διεθνείς συμφωνίες, αναπτύσσει την επιχειρηματολογία της ελληνικής πλευράς και καταλήγει στην αδιαμφισβήτητη ελληνική κυριαρχία επί των βραχονησίδων. Η προφορική απάντηση του τουρκικού ΥΠΕΞ ήταν ότι δεν αποδέχεται την ελληνική θέση. Η ελληνική διακοίνωση κοινοποιήθηκε στο ΓΕΕΘΑ και στο Αρχηγείο του Λιμενικού Σώματος

Δευτέρα 15 Ιανουαρίου 1996, ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας, Ανδρέας Παπανδρέου, παραιτείται (νοσηλεύεται σε κρίσιμη κατάσταση στο νοσοκομείο) και συγκαλείται εκτάκτως η κοινοβουλευτική μάδα του κυβερνώντος κόμματος για να προχωρήσει σε εκλογή νέου πρωθυπουργού, λόγω αδυναμίας ενάσκησης των καθηκόντων του.

Τρίτη 16 Ιανουαρίου 1996, ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας συναντά τον υπουργό Εθνικής Άμυνας και αλληλοενημερώνονται για την επικρατούσα κατάσταση. Το ΥΠΕΞ, βλέποντας την απόρριψη της ελληνική ρηματικής διακοίνωσης, με σήμα του απευθυνόμενο προς την στρατιωτική ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων και του Λιμενικού Σώματος κρίνει αναγκαία την αυξημένη επιτήρηση της περιοχής και αναλαμβάνει τη διαχείριση του θέματος. Το ΓΕΕΘΑ κινητοποιεί κατάλληλες δυνάμεις και μέσα προς επαύξηση της επιτήρησης της ευρύτερης περιοχής.

Πέμπτη 18 Ιανουαρίου 1996, διεξάγονται εκλογές στη κυβερνώσα παράταξη και ο Κώστας Σημίτης εκλέγεται Πρωθυπουργός της ελληνικής κυβέρνησης.

Παρασκευή 19 Ιανουαρίου 1996, το ΓΕΕΘΑ, σε συνέχεια του σήματος του ΥΠΕΞ, διατάσσει τα τρία Γενικά Επιτελεία και την Ανωτέρα Στρατιωτική Διοίκηση Ένωσης Νήσων (ΑΣΔΕΝ) να λάβουν αυξημένα μέτρα επιτήρησης της περιοχής και να τηρούν ετοιμότητα εφαρμογής σχεδίου ανακατάληψης νήσου ή βραχονησίδας.

Σάββατο 20 Ιανουαρίου 1996, διαρροή της πληροφορίας στα ελληνικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) μέσω του ενημερωτικού περιοδικού "Έμπιστευτικό Γράμμα". Στο εν λόγω δημοσίευμα γίνεται αναφορά για αμφισβήτηση ελληνικού εδάφους από την Τουρκία.

Κυριακή 21 Ιανουαρίου 1996, ο νεοεκλεγείς Πρωθυπουργός της Ελλάδας ανακοινώνει τη σύνθεση της νέας κυβέρνησης. Εν μέσω κρίσης γίνεται αλλαγή του Υπουργού Εξωτερικών.

Δευτέρα 22 Ιανουαρίου 1996, ορκίζεται η νέα ελληνική Κυβέρνηση. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης παρουσιάζουν ως κύρια ζητήματα εξωτερικής πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησης το Σκοπιανό και το Κυπριακό, χωρίς να επισημαίνεται η υποβόσκουσα κρίση.

Τρίτη 23 Ιανουαρίου 1996, σύγκληση συσκέψεως στο πολιτικό γραφείο του

Πρωθυπουργού, στην οποία συμμετέχουν μεταξύ άλλων ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας, ο νέος Υπουργός Εξωτερικών και ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης. Δεν ανακοινώθηκε η ατζέντα της συζήτησης αλλά από κυβερνητικές διαρροές έγινε γνωστό ότι αφορά σημαντικό εθνικό θέμα.

Τετάρτη 24 Ιανουαρίου 1996, μεγάλης εμβέλειας τηλεοπτικός σταθμός, αγνοώντας το εθνικό συμφέρον και το ευαίσθητο του θέματος, αποκαλύπτει την ανταλλαγή των ρηματικών διακοινώσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Οι αστυνομικές αρχές στη Θράκη φοβούμενοι τυχόν προβοκάτσια από τη μουσουλμανική μειονότητα, αύξησαν τα μέτρα επιτήρησης τηρώντας την αντίστοιχη διακριτικότητα.

Πέμπτη 25 Ιανουαρίου 1996, παίρνοντας την σκυτάλη από τα ελληνικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, η τουρκική εφημερίδα Χουριέτ αναδεικνύει το περιστατικό και αμφισβητεί την ελληνικότητα του συμπλέγματος των Ιμίων. Ο δήμαρχος της Καλύμνου, ένας ιερέας και ο διοικητής του τοπικού αστυνομικού τμήματος αποβιβάζονται με ιδία μέσα στην Ανατολική Ίμια και κάνουν έπαρση της ελληνικής σημαίας σε αυτοσχέδιο ιστό.

Παρασκευή 26 Ιανουαρίου 1996, πληροφορίες της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (ΕΥΠ) αναφέρουν την πραγματοποίηση, στο τουρκικό ΓΕΕΘΑ, σύσκεψη με θέμα τις βραχονησίδες Kardak. Την ίδια ημέρα τουρκική φρεγάτα βρίσκεται νότια της περιοχής του Αργοσαρωνικού στο πλαίσιο παρακολούθησης της Ελληνικής αεροναυτικής άσκησης "ΑΣΤΡΑΠΗ", έχοντας παραβιάσει τους κανόνες αβλαβούς διελεύσεως στα ελληνικά χωρικά ύδατα. Η τουρκική εφημερίδα Χουριέτ αναφέρει ότι το τουρκικό ΥΠΕΞ και το ΓΕΕΘΑ εκτελούν χαρτογράφηση νησίδων στο Αιγαίο και ότι μετά το πέρας η Τουρκία θα καλέσει την Ελλάδα σε διαπραγματεύσεις. Ο Έλληνας ΥΠΕΞ παραδέχεται το περιστατικό στα Ίμια αλλά θεωρεί ότι το θέμα είναι λήξαν και προχωράει στην εκτίμηση ότι το όλο θέμα το προκάλεσε η Τουρκία ως αντίποινα στο ελληνικό πρόγραμμα εποικισμού βραχονησίδων στη περιοχή του Αιγαίου.

Σάββατο 27 Ιανουαρίου 1996, δημοσιογράφοι της τουρκικής εφημερίδας Χουριέτ, δύο από αυτούς τους έχει απαγορευθεί η είσοδος στην Ελλάδα, καθώς εμπλέκονταν στην πρόκληση επεισοδίων στη Δυτική Θράκη και θεωρούνταν ενεργούμενοι των τουρκικών μυστικών υπηρεσιών (MIT), με ιδιωτικό ελικόπτερο αποβιβάζονται στην Ανατολική Ίμια. Το σύστημα εναέριας επιτήρησης δεν αποκαλύπτει την πτήση του ελικοπτέρου. Υποστέλλουν την ελληνική σημαία και ανυψώνουν στη θέση της την τουρκική. Η ενέργεια τους μαγνητοσκοπείται και παρουσιάζεται σε τηλεοπτική εκπομπή. Η ανωτέρω πράξη εμφανίζεται ως ιδιωτική πρωτοβουλία και αποδοκιμάζεται από το τουρκικό ΥΠΕΞ (Λυμπέρης, 1997).

Κυριακή 28 Ιανουαρίου 1996, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών δηλώνει ότι «Δεν μπορεί να υπάρξουν λύσεις με εκδηλώσεις βίας και με πόλεμο σημαίων. Η Τουρκία είναι υπέρ λύσης με ειρηνικό τρόπο και διά της διπλωματικής οδού». Την ίδια ημέρα η εφημερίδα Χουριέτ δημοσιεύει φωτογραφίες από την υποστολή της ελληνικής σημαίας και έπαρση

της τουρκικής. Ελληνικό περιπολικό του Πολεμικού Ναυτικού (ΠΝ) διαπιστώνει την ύπαρξη τουρκικής σημαίας στην ανατολική Ίμια. Ο Ναυτικός Διοικητής Αιγαίου διατάσσει την υποστολή της τουρκικής σημαίας και την έπαρση της ελληνικής, ενώ ο Αρχηγός του Πολεμικού Ναυτικού (Α/ΓΕΝ) εγκρίνει τηλεφωνικά την ενέργεια αυτή. Εκτελείται έπαρση της ελληνικής σημαίας από έτερο περιπολικό του Π.Ν.. Ο Α/ΓΕΝ ενημερώνει τον Α/ΓΕΕΘΑ για την ανωτέρω ενέργεια. Ο Α/ΓΕΕΘΑ ενημερώνει τον Υπουργό Άμυνας και ταυτόχρονα του κοινοποιεί την πρόθεσή του για σύγκληση Συμβουλίου Αρχηγών Γενικών Επιτελείων (ΣΑΓΕ). Σύγκληση σύσκεψης Συμβουλίου Άμυνας (ΣΑΜ) στο Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων για εκτίμηση της κατάστασης. Στη σύσκεψη αποφασίζεται η αύξηση της ετοιμότητας των ελληνικών Ε.Δ. και η εγκατάσταση στρατιωτικού προσωπικού στην ανατολική Ίμια για φύλαξη της ελληνικής σημαίας, ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού (ΑΓΕΣ) ανέφερε αδυναμία διάθεσης προσωπικού για την φύλαξη της βραχονησίδας λόγω μη διαθεσιμότητα προσωπικού. Τελικά αποφασίστηκε η φύλαξη να εκτελεστεί από βατραχανθρώπους του Πολεμικού Ναυτικού (ΠΝ), ενώ ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων εκδίδει διαταγές επαύξησης ετοιμότητας των Ενόπλων Δυνάμεων. Η ελληνική κυβέρνηση εκδίδει ανακοίνωση για τη διαμορφωθείσα κατάσταση και 10 λεπτά μετά κάνει την εμφάνισή της στη περιοχή των Ιμίων η πρώτη ακτοφυλακίδα, σε αντίθεση με την ελληνική πλευρά που έχει στη περιοχή σκάφη του Πολεμικού Ναυτικού. Μετά από τρεις ώρες στη περιοχή καταφθάνει και δεύτερη ακτοφυλακίδα, όπου εκτελούν πλήθος παραβιάσεων των ελληνικών χωρικών υδάτων (ΕΧΥ) και εν συνεχεία η μία από τις δύο αποχωρεί. Ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας ενημερώνει τους πρέσβεις των χωρών της Ευρωπαϊκής ένωσης (Ε.Ε.), της Αμερικής και της Ρωσίας και παράλληλα προβαίνει σε διαμαρτυρία προς τον Τούρκο πρέσβη στην Αθήνα για την επικρατούσα κατάσταση. Περί την 2000 αποβιβάζεται στην ανατολική Ίμια από Κανονιοφόρο (ΚΦ) του ΠΝ, σε συνθήκες αφανούς διαμόρφωσης, μία ομάδα βατραχανθρώπων του ΠΝ , ενώ μετά από δύο ώρες αποφασίζεται η ομάδα να επανεπιβιβασθεί σε έτερη ΚΦ (Μικρός, 2014).

Δευτέρα 29 Ιανουαρίου 1996, τις πρώτες πρωινές ώρες εκτελείται επιστροφή της ομάδας βατραχανθρώπων σε ΚΦ του Πολεμικού Ναυτικού από την ανατολική Ίμια. Στην ευρύτερη περιοχή του νοτιοανατολικού Αιγαίου έχουν αναπτυχθεί περί τα εννέα (9) πολεμικά πλοία της Ελλάδας ενώ η Τουρκία έχει μόνο δύο περιπολικά της ακτοφυλακής. Το πρωί ο Έλληνας Πρωθυπουργός εκδίδει ανακοίνωση με την οποία γνωστοποιεί σε όλα τα επίπεδα την αποφασιστικότητα της χώρας και καταλήγει «... σ' αυτόν και σε οποιοδήποτε επιθετικό εθνικισμό απαντάμε ότι η αντίδραση της Ελλάδας θα είναι δυνατή, άμεση και αποτελεσματική. Έχουμε τα μέσα και θα τα χρησιμοποιήσουμε χωρίς δισταγμό. Δεν δεχόμαστε καμία απολύτως αμφισβήτηση στα κυριαρχικά δικαιώματά μας. Ας μη γελιούνται.» Ο Α/ΓΕΕΘΑ συγκαλεί Συμβούλιο Αρχηγών Γενικών Επιτελείων στο Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων για εκτίμηση της διαμορφωθείσας κατάστασης και εγκρίνει την παρουσία περιπολικών του Λιμενικού Σώματος υπό τον τακτικό έλεγχο του αρχαιότερου Κυβερνήτη πολεμικού πλοίου στην επίμαχη περιοχή. Περί την 1025 διατάσσεται εκ νέου

αποβίβαση των βατραχανθρώπων στην ανατολική Ίμια με αποδέσμευση κατάλληλων κανόνων εμπλοκής για την αποτροπή αποβίβασης εχθρικών δυνάμεων επί της νήσου. Ενώ παράλληλα στην περιοχή περιπολούν τρία ελληνικά πολεμικά πλοία και δύο τουρκικές ακτοφυλακίδες. Περί την 1200 τουρκικά μαχητικά διεξάγουν υπέρπτηση άνωθεν ελληνικών πολεμικών πλοίων της περιοχής. Υπάρχουν πληροφορίες για απόπλου τουρκικών πολεμικών πλοίων και για μεταστάθμευση μαχητικών Α/Φ της Τουρκίας σε αεροδρόμια της περιοχής. Περί την 1600 εκπρόσωπος του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών προτείνει διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα και επισημαίνει ότι « η σημαία μπορεί να παραμείνει χωρίς αυτό να έχει ιδιαίτερη σημασία». Στην ίδια γραμμή και η Πρωθυπουργός της Τουρκίας προτείνει διαπραγματεύσεις, τονίζοντας όμως ότι η επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων ισοδυναμεί με αιτία πολέμου (Λυμπέρης, 2014). Περί την 2200 ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ της Ελλάδας αποδεσμεύει κανόνες εμπλοκής με σκοπό την αποτροπή αποβίβασης εχθρικών στρατιωτικών δυνάμεων στα Ίμια και την αφαίρεση συμβόλων. Στην ευρύτερη περιοχή του νοτιοανατολικού Αιγαίου έχουν αναπτυχθεί περί τα εννέα (9) πολεμικά πλοία της Ελλάδας ενώ η Τουρκία έχει τέσσερα (4) περιπολικά της ακτοφυλακής.

Τρίτη 30 Ιανουαρίου 1996, λόγω αυξημένης δραστηριότητας στους τουρκικούς ναυστάθμους της περιοχής του Αιγαίου το ελληνικό κέντρο επιχειρήσεων τίθεται σε συναγερμό. Τις πρώτες πρωινές ώρες πολεμικά πλοία της Τουρκίας αναπτύσσονται στο Αιγαίο. Το Συμβούλιο Αρχηγών Γενικών Επιτελείων (ΣΑΓΕ) εκτιμά ότι η κρίση θα κλιμακωθεί και προς αντιμετώπιση της κατάστασης αποφάσισε την αραίωση μονάδων Στρατού Ξηράς (ΣΞ) στον Έβρο και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, ανάπτυξη του στόλου σε θέσεις αραίωσης καθώς και επιλεκτική επιστράτευση. Περί την 0500 συνεδριάζει υπό τον Υπουργό Εθνικής Άμυνας (ΥΕΘΑ) το ελληνικό Συμβούλιο Άμυνας (ΣΑΜ). Τις πρωινές ώρες διατάσσεται ανάληψη μέτρων στρατιωτικού ανταιφνιδιασμού και αριθμός μονάδων ειδικών δυνάμεων τίθενται σε δίωρη ετοιμότητα με αποδεσμευμένους κανόνες εμπλοκής ώστε να αποτρέψουν την αποβίβαση προσωπικού στις βραχονησίδες των Ιμίων από αέρα ή θάλασσα. Περί την 1200, κατόπιν διαταγής, ο Κυβερνήτης της φρεγάτας Ναβαρίνο αναλαμβάνει τακτικός Διοικητής του συνόλου των ελληνικών πολεμικών πλοίων στην περιοχή και ο Αρχηγός Στόλου διέταξε την διεξαγωγή άσκησης στην ευρύτερη περιοχή του κεντρικού και ανατολικού Αιγαίου. Το σύνολο του στρατιωτικού μηχανισμού αναλαμβάνει την διεξαγωγή όλων των απαραίτητων ώστε να έχει διευκρινισμένη εικόνα της περιοχής ευθύνης τους με σκοπό την αποτροπή της αποβίβασης εχθρικού στρατιωτικού προσωπικού σε όλη την ελληνική επικράτεια. Την ίδια ώρα στη Τουρκία η Πρωθυπουργός μετά τη λήξη της συνεδρίασης του συμβουλίου εθνικής ασφάλειας ζήτησε την υποστολή της ελληνικής σημαίας, την απομάκρυνση των πολεμικών πλοίων και του στρατιωτικού προσωπικού της περιοχής. Ο Αμερικανός πρόεδρος, μέσω του σταθμάρχη της CIA στην Αθήνα, εκδηλώνει την επιθυμία για επικοινωνία με τον Έλληνα Πρωθυπουργό. Τις απογευματινές ώρες, ο Έλληνας Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων διέταξε ανάληψη μέτρων

στρατιωτικής επαγρύπνησης για την αντιμετώπιση τυχόν στρατιωτικών επιχειρήσεων τις επόμενες δώδεκα ώρες (Μπόρος, 2015).

Τετάρτη 31 Ιανουαρίου 1996, περί την 0047 δύο τουρκικά ελικόπτερα (Ε/Π), αιωρούνται άνωθεν των βραχονησίδων Ίμια, ενώ τουρκική φρεγάτα πλέει πλησίον αυτών. Περί την 0100 πληροφορία από την ελληνική πρεσβεία στην Αμερική αναφέρει ότι επίκειται στρατιωτική ενέργεια επί ελληνικών νήσων και ταυτόχρονα ο Έλληνας Αρχηγός ΓΕΕΘΑ διατάζει τη στοχοποίηση και ετοιμότητα προσβολής του συνόλου των τουρκικών μονάδων στο Αιγαίο. Ενώ περί την 0300 διατάσσεται και η έτερη ομάδα βατραχανθρώπων να αποβιβαστεί στη δυτική Ίμια, φτάνει η πληροφορία από την Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών ότι έχει εκτελεστεί αποβίβαση τουρκικών ειδικών δυνάμεων στη δυτική Ίμια, αυτομάτως διατάσσεται ακύρωση της αποβίβασης των Ελλήνων. Προς επιβεβαίωση της πληροφορίας διατάσσεται η απονήωση οργανικού Ε/Π της φρεγάτας Ναβαρίνο. Περί την 0500 διατάσσεται η προετοιμασία εφαρμογής ειδικού σχεδίου ανακατάληψης, ενώ το ελικόπτερο αναφέρει τον εντοπισμό δέκα (10) ατόμων στη δυτική Ίμια. Την 0505 το ελικόπτερο ΠΝ-21 της φρεγάτας Ναβαρίνο έχει απώλεια επικοινωνίας. Μισή ώρα μετά και ενώ ο Πρωθυπουργός της Ελλάδος στη σύσκεψη του κυβερνητικού συμβουλίου εξωτερικών και άμυνας αποφασίζει την απεμπλοκή των δυνάμεων, γίνεται γνωστό η πτώση του ελικοπτέρου βόρεια του συμπλέγματος των Ιμίων (Λυμπέρης, 2014).

Η αυλαία της κρίσης έπεσε με αίτημα του Πρωθυπουργού της Ελλάδας για παραίτηση του Αρχηγού ΓΕΕΘΑ και την ευχαρίστηση των Αμερικάνων για την διαμεσολάβηση, επισημαίνοντας ότι «Η χώρα δεν είχε τη δύναμη που θα έπρεπε να έχει. Η εθνική ταπείνωση είναι η έλλειψη της δύναμης που έχουμε» (Λυμπέρης, 2014).